

مجموعه سوالات تشریحی تاریخ (۲) از بعثت پیامبر اسلام تا صفویه سال یازدهم انسانی

از درس اول تا درس هشتم

(تهیه کننده: مهران زنگنه سرگروه تاریخ ایده)

درس اول

۱. گونه های مختلف منابع تاریخ ایران دوره ی اسلامی تا پایان عصر صفوی را نام ببرید؟ ۱- منابع غیر نوشتاری ۲- مراجع و منابع نوشتاری
۲. منابع غیر نوشتاری تاریخ ایران دوره ی اسلامی تا پایان عصر صفوی شامل چه می باشد؟ ۱- مَحَوَّطَه ها و بناهای تاریخی ۲- ابزارها و وسایل دست ساخته انسان ۳- آثار شفاهی
۳. نمونه هایی از مَحَوَّطَه ها و بناهای تاریخی را به عنوان منابع تاریخی نام ببرید؟ مکان های تاریخی مثل غار حَرَا، کوه اُحد و یا دشت چالدران هرکدام به عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می روند. آثار و بناهای تاریخی مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به طور کلی آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ ها، کاروان سراها، قلعه ها و برج ها، زیارتگاه ها، مقبره ها، پل ها و جاده ها، آب انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه ها، بنادر و اسکله ها و روستاها و شهرهای قدیمی
۴. مَحَوَّطَه ها و بناهای تاریخی چه کمکی به مورخان می کنند؟ مورخان را در زمینه ی فهم عمیق تر و بازسازی دقیق تر گذشته ها کمک می کنند.
۵. نمونه هایی از ابزارها و وسایل دست ساخته انسان را به عنوان منابع تاریخی نام ببرید؟ انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل و نقل، اشیای هنری مثل مجسمه ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ افزارها، وسایل خانگی
۶. تمام دست ساخته های انسانی بازمانده از گذشته گواه بر چیست؟ گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.
۷. ابزارها و وسایل دست ساخته انسان در قلمرو چه دانش هایی قرار می گیرند؟ در قلمرو دانش هایی چون باستان شناسی، معماری و هنر
۸. مطالعه آثار شفاهی چه کمکی به مورخان می کند؟ کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت های اجتماعی و طبقات مختلف مردم در ادوار مختلف می کند.
۹. آثار شفاهی شامل چه مواردی می باشند؟ افسانه ها و اساطیر اقوام در دوره های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه های متفاوت مثل ها، لطیفه ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی.
۱۰. مهم ترین گونه های مراجع و منابع مکتوب تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی را نام ببرید؟ ۱- کتاب های تاریخی ۲- سفرنامه ها ۳- نوشته های جغرافیایی ۴- ادبیات و متون ادبی ۵- سیاست نامه ها و اندرزنامه ها ۶- سایر نوشته ها
۱۱. انواع مختلف کتاب های تاریخی تألیف شده در دوران اسلامی را نام ببرید؟ ۱- تاریخ های عمومی ۲- تاریخ های محلی ۳- تاریخ های سلسله ای ۴- تک نگاری ۵- تاریخ های منظوم
۱۲. ویژگی های تاریخ های عمومی دوران اسلامی را بنویسید؟ مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و تا پایان دوره ی ساسانیان ختم می کردند. در ادامه رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می کردند.
۱۳. مهم ترین و مشهورترین تاریخ های عمومی را نام ببرید؟ ۱- تاریخ طبری تألیف محمدبن جریر طبری ۲- تاریخ بلعمی توسط ابوعلی بلعمی ۳- کتاب جامع التواریخ تألیف خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی ۴- تاریخ روضه الصفا فی سیره الانبیاء و الملوک و الخلفاء تألیف محمدبن خاوند شاه معروف به میرخواند
۱۴. انگیزه اصلی نویسندگان کتاب های تاریخ های محلی چه بود؟ انگیزه اصلی نویسندگان این دسته از کتاب های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی نامه ی مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.
۱۵. معروف ترین آثار تاریخی محلی را ذکر کنید؟ ۱- تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق، ۲- تاریخ رویان تألیف اولیاءالله آملی درباره تاریخ رویان از قدیمی ترین ایام تا ۷۶۴ ق ۳- کتاب فارسنامه ابن بلخی در تاریخ و جغرافیای فارس

۱۶. هدف از نگارش تاریخ های سلسله ای چه بود؟ فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می کردند.
۱۷. برجسته ترین نمونه تاریخ های سلسله ای را نام ببرید؟ ۱- کتاب التاجی فی اخبار الدوله الدیلمیه از ابواسحاق صابی (۳۷۲-۳۱۳ق) در تاریخ آل بویه ۲- کتاب تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی ۳- کتاب تاریخ عالم آرای عباسی تألیف اسکندر بیک ترکمان در تاریخ صفویان.
۱۸. تاریخ نگاری به صورت تک نگاری از چه زمانی و با چه هدفی مرسوم شد؟ این نوع تاریخ نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می دادند.
۱۹. مشهورترین تک نگاری ها تاریخی را نام ببرید؟ ۱- عجائب المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت آور تیمور) تألیف ابن عربشاه درباره تیمور ۲- کتاب فتوحات شاهی از امینی هروی درباره شاه اسماعیل صفوی.
۲۰. سرودن منظومه های حماسی و تاریخی در ایران از چه زمانی رواج و رونق بسیاری یافت؟ دوره مغولان.
۲۱. نمونه هایی از تاریخ های منظوم را نام ببرید؟ ۱- کتاب ظفرنامه حمدالله مستوفی ۲- شاه اسماعیل نامه قاسمی حسینی گنابادی درباره شاه اسماعیل اول ۳- شاهنامه ی حکیم ابوالقاسم فردوسی.
۲۲. سفرنامه های چه کسانی اطلاعات مفیدی درباره ی تاریخ ایران عصر صفوی به دست می دهند؟ سفرنامه های افرادی مانند ناصرخسرو در قرن پنجم هجری قمری، ابن بطوطه در قرن هشتم و شاردن و پیتر دلاواله.
۲۳. متون جغرافیایی چه نوع اطلاعاتی از گذشته ارائه می دهند؟ اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه ها، کالاهای، قلعه ها، بر جها، بندرها، رودها و دریاها، پایتخت ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین ها و حکومت های محلی ارائه می دهند.
۲۴. نمونه هایی از نوشته ها و کتاب های جغرافیایی را نام ببرید؟ ۱- کتاب هایی با عنوان مشترک المسالک و الممالک تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن خردادبه ۲- صورۃ الارض اثر ابن حوقل ۳- حدود العالم من المشرق الی المغرب از نویسنده ای ناشناس ۴- احسن التقاسیم فی معرفۃ الاقالیم اثر مقدسی ۵- دایرة المعارف جغرافیایی بزرگ مُعْجَمُ الْبُلْدَان اثر یاقوت حَمَوِی.
۲۵. کدام یک از شاعران در شعر های خود به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده اند؟ بسیاری از شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش.
۲۶. کتاب های سیاست نامه ای حاوی چه موضوعاتی می باشند و چه مطالبی را ارائه می دهند؟ موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم اند. این آثار اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می دهند.
۲۷. برجسته ترین کتاب سیاست نامه متعلق به کیست؟ سیاست نامه خواجه نظام الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی.
۲۸. اندرزنامه ها بیشتر به چه مسائلی می پردازند و مشهورترین اندرزنامه را نام ببرید؟ به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می پردازند. از نمونه های مشهور اندرزنامه ها، می توان به قابوس نامه، نوشته ی عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.
۲۹. به جز منابع نوشتاری ذکر شده نمونه های دیگر منابع نوشتاری را ذکر کنید؟ ۱- تألیفات تحت عنوان طبقات، انساب و فرهنگ نامه های زندگینامه ای مانند الطبقات الکبری از ابن سعد کاتب واقدی، انساب الاشراف اثر بلاذری و کتاب عیون الانباء فی طبقات الاطباء اثر ابن ابی أصیبعه ۲- اسناد برجای مانده از دیوان های حکومتی سلسله ها نظیر فرمان ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی و منشآت (نامه ها) ۳- متون تقویمی و گاه شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی ۴- نوشته های روی سکه ها نیز اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می دهند.

درس دوم

- ۱- مورخان وقتی با یک گزارش تاریخی رو به رو می شوند چه کاری انجام می دهند؟ آن را اعتبار سنجی می کنند و به اصطلاح به نقد آن می پردازند.
- ۲- نقد یک خبر تاریخی که در حقیقت همان اعتبار سنجی و بررسی اصالت خبر محسوب می شود، در چند مرحله انجام می شود؟ ۱- سنجش اعتبار و نقد روایت کننده ۲- سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش ها و منابع تاریخی
- ۳- در مرحله ی سنجش اعتبار و نقد روایت کننده پژوهشگران چه مواردی را مورد بررسی قرار می دهند؟ در این مرحله، پژوهشگران و مورخان موضوعاتی نظیر ویژگی های هویتی روایت کننده خبر، محل تولد و زندگی، گرایش فکری، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او را مورد

بررسی قرار می دهند. همچنین پژوهشگران سعی می کنند که علائق و انگیزه های راوی را در بیان یک خبر مورد بررسی قرار دهند و اندیشه و مقصود او را فهم و کشف نمایند.

۴- **در مرحله ی سنجش اعتبار و نقد روایت کننده، کار مورخان چیست؟** یکی از کارهای مورخان در نقد روایت کننده این است که چه فاصله ی زمانی و مکانی بین راوی و خبر وجود دارد. یعنی، روایت کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است. بدیهی است ارزش و اعتبار خبری که راوی آن خود به طور مستقیم شاهد رویداد بوده به مراتب از خبری که روایت کننده ی آن از دیگران نقل کرده بیشتر است.

۵- **چرا در گذشته، برخی از مورخان مانند مسعودی از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می دادند؟** برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش های تاریخی.

۶- **معیارهای سنجش اعتبار منابع تاریخی را نام ببرید؟** ۱- مطابقت با عقل ۲- مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد ۳- مطابقت با نتایج تحقیقات باستان شناسی ۴- سنجش گزارش ها براساس زمان و مکان ۵- اعتبار سنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی ۶- اعتبار سنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی

۷- **کدام یک از مورخان برای سنجش اخبار از معیار عقل بهره می بردند؟** یعقوبی، مقدسی، ابن مسکویه، بیهقی و ابن اسفندیار عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را، دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می دانستند.

۸- **نتایج تحقیقات علمی باستان شناسان بر روی محوطه ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی چه کمکی به مورخان می کند؟** به مورخان کمک می کند که اخبار و مندرجات کتاب های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.

۹- **چرا سنجش گزارش های تاریخی براساس زمان و مکان مهم می باشد؟** زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی اند. خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

۱۰- **نقش دستاوردهای علوم تجربی در اعتبار سنجی داده های تاریخی را بیان کنید؟** همخوانی یا عدم همخوانی یافته های علوم تجربی با داده های تاریخی می تواند روش مفیدی در تعیین اصالت و اعتبار گزارش های تاریخی باشد و یا اعتبار آنها را مورد تردید قرار دهد.

۱۱- **پژوهش ها و داده های کدام علوم انسانی دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می دهند؟** پژوهش ها و داده های علمی نظیر جامعه شناسی تاریخی، جغرافیای تاریخی، دیرینه شناسی، اسطوره شناسی، زبان شناسی، خط شناسی، نسخه شناسی، نشانه شناسی، مردم شناسی، بوم شناسی.

۱۲- **انواع روش های تاریخ نگاری را نام ببرید؟** ۱- تاریخ نگاری روایی ۲- تاریخ نگاری ترکیبی ۳- تاریخ نگاری تحلیلی

۱۳- **تاریخ نگاری روایی به چه نوعی از تاریخ نگاری گفته می شود؟** به نوعی از تاریخ نگاری گفته می شود که مورخ روایت های مختلف و متعدد درباره یک موضوع واحد را با ذکر اسناد ذکر می کند.

۱۴- **مهم ترین ویژگی تاریخ نگاری روایی چیست؟** مهم ترین ویژگی این نوع تاریخ نگاری این بود که تاریخ نگاران هیچ گونه دخل و تصرفی در روایت ها نمی کردند و عیناً آنها را ذکر می کردند.

۱۵- **کاربرد تاریخ نگاری روایی چه بود؟** این نوع تاریخ نگاری در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره ی پیامبر و صحابه ی ایشان به کار گرفته می شد، ولی بعدها برای ثبت وقایع دوران های بعدی نیز از این روش استفاده شد.

۱۶- **برجسته ترین چهره ی تاریخ نگاری روایی را نام ببرید؟** مورخ و مفسر مشهور محمدبن جریر طبری .

۱۷- **مهم ترین عیب سبک تاریخ نگاری روایی چه بود؟** شاید این باشد که نویسندگان به دور از هر گونه نقد و انتقاد، هیچ نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی دهند.

۱۸- **روش تاریخ نگاری ترکیبی چگونه است؟** در این روش مورخ به جای ذکر همه ی روایات درباره ی یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همه ی روایت ها، یک گزارش واحد از آنها تنظیم می کند. در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه های خبر از چشم او دور بماند.

۱۹- **روش تاریخ نگاری ترکیبی از چه زمانی متداول شد و برجسته ترین چهره های این سبک از تاریخ نویسی را نام ببرید؟** از اواخر قرن سوم هجری متداول شد. از برجسته ترین چهره های این سبک می توان به بلاذری صاحب کتاب فتوح البلدان و دینوری نویسنده ی کتاب اخبار الطوال اشاره کرد.

۲۰- روش تاریخ نگاری تحلیلی چگونه است؟ در این روش، مورخ با بررسی موشکافانه ی تمام اخبار و روایت های مربوط به یک رویداد و نقد آنها، اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای آن واقعه می نماید.

۲۱- برجسته ترین آثاری که به شیوه ی تاریخ نگاری تحلیلی تألیف شده است را نام ببرید؟ کتاب تجارب الامم ابوعلی مسکویه و تاریخ بیهقی و مروج الذهب مسعودی .

۲۲- مورخان در دوران اسلامی، گزارش ها و نوشته های خود را به چند روش تنظیم و ارائه می کردند؟ ۱- روش سال شماری ۲- روش موضوعی.

۲۳- در روش سال شماری، مورخان چگونه حوادث را می نوشتند؟ مثال بزنید. حوادث به ترتیب زمان وقوع نوشته می شدند. مثلاً طبری در ذیل حوادث سال ۶۱ ق وقایع محرم و عاشورا را گزارش می کند.

۲۴- در روش موضوعی، مورخان چگونه حوادث را می نوشتند؟ یک نمونه مثال بزنید. در روش موضوعی، یک موضوع خاص محور تاریخ نگاری قرار می گیرد. موضوع می توانست یک شهر، جنگ ها یا طبقاتی از مردم مثل شعرا یا اطباً باشد. یکی از نمونه های تاریخ نگاری براساس موضوع محوری کتاب مروج الذهب و معادن الجواهر، نوشته ی علی بن حسین مسعودی است.

درس سوم

۱. شبه جزیره ی پهناور عربستان در کجای فلات ایران واقع است؟ در جنوب و جنوب غربی فلات ایران

۲. شبه جزیره عربستان مسکن دیرینه ی کدام اقوام است؟ اعراب

۳. بر اساس مطالعات مورخان و کاوش های باستان شناسان، مهم ترین فرهنگ و تمدن شبه جزیره ی عربستان در قبل از میلاد در کجا واقع بود؟ سرزمین یمن، واقع در جنوب شبه جزیره.

۴. نظام اجتماعی عربستان در آستانه ی ظهور اسلام چگونه بود؟ ساکنان شبه جزیره ی عربستان را قبیله ها و طایفه های گوناگون عرب تشکیل می دادند و هر یک از آنها بر پایه ی نسب نامه هایی که سینه به سینه منتقل شده بود، خود را به یکی از دو دسته قحطانی (جنوبی) و عدنانی (شمالی) منسوب می کردند. در آن زمان، زندگی چادرنشینی و نظام قبیله ای در سرتاسر این سرزمین رواج داشت؛ حتی در معدود شهرهایی مانند مکه، طائف و یثرب نیز با وجود سکونت مردم در خانه های ساخته شده از سنگ و گل، نظام قبیله ای همچنان استوار و محکم بود.

۵. مفهوم قبیله در جامعه ی عربستان چه بود؟ یک واحد اجتماعی و سیاسی مستقل به حساب می آمد و شامل تمامی مردمی می شد که دارای نیای مشترک بودند و با یکدیگر پیوند خونی داشتند.

۶. شاخص ترین سنن و ارزش های حاکم بر نظام قبیله ای شبه جزیره عربستان را ذکر کنید؟ افتخار به حسب و نسب، احترام به روابط خونی و خویشاوندی، اطاعت بی چون و چرا از رئیس یا شیخ قبیله و پشتیبانی بی قید و شرط از هم قبیله گان در هر شرایطی بود.

۷. تعصب یا عصبیت قبیله ای چگونه به وجود می آمد و چه نقشی در شبه جزیره ی عربستان داشت؟ وابستگی شدید اعراب به قبیله ی خود، موجب به وجود آمدن تعصب یا عصبیت قبیله ای شده بود. تعصب قبیله ای، نقش زیادی در بروز جنگ و خون ریزی های پی در پی در شبه جزیره ی عربستان داشت.

۸. ساکنان شبه جزیره ی عربستان در دوران پیش از اسلام به داشتن چه صفاتی و خصلت هایی معروف بودند؟ برخی صفات و خصلت های اخلاقی مانند مهمان نوازی، شجاعت، سخاوت، مروت و استقامت در برابر مشکلات و سختی های زندگی معروف بودند.

۹. در چارچوب ارزش ها و سنت های زندگی قبیله ای شبه جزیره ی عربستان به چه کسی شجاع می گفتند؟ شجاع به کسی گفته می شد که در نزاع ها و جنگ های فردی و قبیله ای که اغلب به قصد انتقام مجویی و غارتگری صورت می گرفت، با جرأت و جسارت تمام بجنگد و نهایت بی رحمی را از خود نشان دهد.

۱۰. مقام و منزلت زن در نظام اجتماعی عربستان در دوران پیش از اسلام، چگونه بود؟ مقام و منزلت زن پایین بود. قرآن به موقعیت حقارت آمیز زن در میان اعراب جاهلی اشاره فرموده و آنان را به سبب داشتن چنین عقیده و اخلاقی نکوهش کرده است.

۱۱. چرا در نظام اجتماعی عربستان پیش از اسلام، مردان قبیله فقط به پدران خود افتخار می کردند؟ زیرا در جامعه ای که ارزش به قوت بازو و نیروی جنگاوری بود، بسیاری از پدران و خانواده ها آرزو داشتند که فرزندشان پسر باشد تا بتواند بر پشت اسبان بجنگد و از راه جنگ و راهزنی، غنیمت به چنگ آورد. علاوه بر آن، با فرزند پسر عزت و شرافت قبیله حفظ می شد.

۱۲. **نظام سیاسی عربستان در آستانه ی ظهور اسلام چگونه بود؟** در دوران پیش از اسلام، قبیله های عرب شبه جزیره ی عربستان به صورت پراکنده و جدا از هم می زیستند و حکومت فراگیر و قدرتمندی در آن شبه جزیره وجود نداشت.
۱۳. **چرا قبیله ی قریش، قدرت و نفوذ سیاسی قابل توجهی در میان قبایل دیگر داشت؟** به سبب در اختیار داشتن اداره کعبه و تجارت با سرزمین های دور و نزدیک.
۱۴. **چرا قدرت و نفوذ قریش در عربستان را نمی توان به منزله ی حکومتی پایدار شمرد؟** زیرا متکی به تشکیلات سیاسی، اداری و نظامی منظم و منسجمی نبود و ثبات لازم را نداشت.
۱۵. **وضعیت اقتصادی شبه جزیره ی عربستان در آستانه ظهور اسلام متأثر از چه بود و قبایل صحرا نشین آن به چه اموری می پرداختند؟** به شدت متأثر از موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی و اقلیمی آن بود. و قبایلی که در صحراهای گرم و خشک پراکنده بودند، اغلب از طریق پرورش معدودی بز و شتر و راهزنی زندگی خود را تأمین می کردند. در برخی از مناطق آن مانند یثرب، یمن و طائف کشاورزی وجود داشت.
۱۶. **وضعیت تجارت در عربستان پیش از اسلام چگونه بود؟** تجارت وضع بهتری داشت و داد و ستد با سرزمین های مجاور عربستان از اهمیت فراوانی برخوردار بود. مکه که بر سر راه یمن به شام قرار داشت، مرکز اصلی بازرگانی به شمار می رفت و سران قریش از طریق تجارت با شام و دیگر سرزمین های اطراف شبه جزیره عربستان، سود سرشاری کسب می کردند.
۱۷. **اوضاع علمی و فرهنگی جامعه ی عربستان پیش از اسلام را بیان کنید؟** مردم عرب در دوران پیش از اسلام به علم و دانش توجه چندانی نداشتند و در سراسر عربستان از مراکز علمی خبری نبود؛ حتی تعداد باسوادان مهم ترین شهر آن دیار یعنی مکه از تعداد انگشتان دست فراتر نمی رفت. به این ترتیب از نظر تمدنی نیز فاقد دستاوردهای قابل توجهی بودند و ویژگی های زندگی صحرائشینی بر شهرنشینان نیز غلبه داشت.
۱۸. **برجسته ترین دستاورد فرهنگی اعراب در دوران جاهلیت چه بود؟** شعر و شاعری بود.
۱۹. **همزمان با ظهور اسلام، بیشتر ساکنان شبه جزیره ی عربستان چه اعتقادی داشتند؟** بت پرست بودند.
۲۰. **مشخصات آیین بت پرستی ساکنان شبه جزیره ی عربستان را بنویسید؟** ۱- آنان بت های سنگی و چوبی متعددی را می پرستیدند و قربانی ها و نذرهای فراوانی را نثار آن ها می کردند ۲- بتی اعتقادی به جهان پس از مرگ بود. آیات متعددی در قرآن مجید هست که دلالت بر این موضوع دارد ۳- بت پرستان سنت ابراهیمی حج را نیز به جا می آوردند، اما آن را با عقاید، آداب و رسوم شرک آلود آمیخته بودند.
۲۱. **وضعیت خانه کعبه در آستانه ی ظهور اسلام چگونه بود؟** در آن زمان، خانه ی کعبه مانند بیشتر عبادت گاه های این شبه جزیره، به محل نگهداری و نیایش بت های گوناگون تبدیل شده بود.
۲۲. **در آستانه ی ظهور اسلام، از بقایای آیین ابراهیم در عربستان چه چیزی باقی مانده بود؟** اعتقاد به الله به عنوان آفریننده جهان، به کلی از دل بت پرستان محو نشده بود و مردم مکه به الله به عنوان خدای بزرگ اعتقاد داشتند.
۲۳. **به چه کسانی حنفاء می گفتند؟** معدودی از اعراب بودند که به پیروی از حضرت ابراهیم، از پرستش بت ها امتناع می کردند و از گوشت قربانی آن ها نمی خوردند. اینان به حنفاء معروف شدند.
۲۴. **در آستانه ی ظهور اسلام به جز بت پرستی چه ادیانی در عربستان رواج داشت؟** تعدادی از قبیله های عرب به دین های یهودیت و مسیحیت گرویده بودند. برخی از یهودیان ساکن یثرب و معدودی از مسیحیان مستقر در نجران از آن جمله اند. همچنین برخی شواهد و مدارک، نشان از گرایش عده ای از مردم عرب به آیین زرتشتی و کیش مانوی دارد.
۲۵. **قرآن از وضعیت اجتماعی و فرهنگی عربستان پیش از اسلام با چه صفتی یاد کرده است؟** با صفت جاهلی یاد کرده است.
۲۶. **مفهوم جاهلیت را شرح دهید؟** دلالت بر فرهنگ و اخلاق خشن، گستاخ و کینه جویی دارد که از خلق و خوی تند و سرکش اعضای آن جامعه سرچشمه می گرفت و تعصب قبیله ای و پیروی کورکورانه از اجداد قبیله در آن جامعه، جایگزین تعقل، منطق و بردباری شده بود.
۲۷. **حضرت محمد(ص) پیش از بعثت در کجا به عبادت و راز و نیاز به درگاه خداوند می پرداخت؟** در غار حرا
۲۸. **حضرت محمد(ص) پیش از بعثت به داشتن چه صفاتی معروف بود؟** ایشان به داشتن صفات و خصلت هایی همچون امانت داری، راستگویی، درستکاری، خردمندی، خوش رویی و خوش خلقی در میان مردم مکه معروف بود.
۲۹. **با نزول نخستین آیات کدام سوره، پیامبری و آغاز رسالت الهی حضرت محمد(ص) آغاز شد؟** سوره ی علق
۳۰. **دعوت آغازین پیامبر بر چه پایه هایی بود؟** پرستش خدای یگانه و ایمان به روز رستاخیز

۳۱. حضرت محمد(ص) دعوتش را از چه کسانی آغاز کرد و نخستین ایمان آورندگان به وی چه کسانی بودند؟ از خانواده خویش آغاز کرد. حضرت خدیجه، حضرت علی و نیز زیدبن حارثه، فرزندخوانده رسول خدا، به عنوان نخستین ایمان آورندگان بودند. ابوبکر بن ابی قحافه نخستین فرد بیرون از خانواده رسول خدا بود که اسلام آورد.
۳۲. کدام اقبال مکه در آغاز دعوت پیامبر را پذیرفتند؟ قشرهای جوان، فقیر و مستضعف
۳۳. دعوت آشکار و عمومی پیامبر از چه زمانی آغاز شد؟ سه سال پس از بعثت، به فرمان خداوند دعوت خود را آشکار و عمومی کرد.
۳۴. با نزول چه آیه ای دعوت آشکار و عمومی پیامبر آغاز شد؟ آیه ی ۹۴ سوره حجر: «آنچه را دستور داری آشکار کن و از مشرکان روی بگردان»
۳۵. عکس العمل سران قریش نسبت به دعوت پیامبر چه بود؟ سران قریش دعوت حضرت محمد را نپذیرفتند و اعلام کردند که ما از آیین، آداب و سنت های پدران و اجداد خویش، پیروی می کنیم.
۳۶. سران مشرک از چه زمانی درصدد برآمدند که با پیامبر و مسلمانان مقابله کنند؟ با گسترش دعوت و گرایش جوانان و مستضعفان به اسلام.
۳۷. دلیل بیاورید که چرا سران قریش در مکه با اسلام و پیامبر به دشمنی و مخالفت پرداختند؟ ۱- احساسات دینی و اعتقاد راسخ سران مشرک به بت ها ۲- برخی آیات قرآن بیانگر آن است که مشرکان مکه از آن بیم داشتند که در صورت پیروی از اسلام، موقعیت تجاری و سیاسی آن شهر متزلزل شود و بازرگانان قریش از سود هنگفتی که از تجارت با سرزمین های دور و نزدیک کسب می کردند، محروم بمانندند ۳- رقابت های قبیله ای و حسادت طایفه ای را نیز نمی توان در دشمنی با رسول خدا در مکه نادیده گرفت.
۳۸. چرا دشمنی و درگیری مشرکان با اشخاصی مانند پیامبر و دیگر مسلمانانی که متعلق به طایفه و قبیله ی نیرومندی بودند، چندان آسان نبود؟ زیرا، ممکن بود تعصبات طایفه ای و قبیله ای را بر انگیزد و باعث ایجاد جنگ و خونریزی شود.
۳۹. سران مشرک برای جلوگیری از مسلمان شدن افراد طوایف چه تصمیمی گرفتند؟ سران مشرک تصمیم گرفتند که هر طایفه، از مسلمان شدن اعضای خود جلوگیری نماید و با افرادی از طایفه ی خود که اسلام آورده بودند، برخورد کند. مشرکان همچنین ابوطالب، رئیس طایفه ی بنی هاشم را در تنگنا قرار دادند که برادرزاده خود را وادار به دست کشیدن از عقایدش نماید و یا او را به آنان بسپارد.
۴۰. عکس العمل ابوطالب در برابر فشار مشرکان مبنی از عدم حمایت از پیامبر چه بود؟ ابوطالب نه تنها از حمایت پیامبر دست نکشید، بلکه طایفه ی بنی هاشم را به حمایت از آن حضرت فراخواند. تمام بنی هاشم اعم از مسلمان و غیرمسلمان درخواست ابوطالب را اجابت کردند و تنها ابولهب از این کار سر باز زد و به دشمنی با رسول خدا برخاست.
۴۱. پس از آنکه سران قریش در جلب رضایت ابوطالب برای دست برداشتن از حمایت رسول خدا ناکام ماندند، چه تصمیمی گرفتند و هدف آنان چه بود؟ تصمیم گرفتند بنی هاشم را تحت محاصره اجتماعی و اقتصادی قرار دهند. از این رو، معاهده ای نوشتند که براساس آن هرگونه مرادده اجتماعی از قبیل ازدواج و ارتباط اقتصادی مانند خرید و فروش کالا با بنی هاشم ممنوع شد. هدف مشرکان مکه این بود که ابوطالب و طایفه ی او ناگزیر شوند، پیامبر را تنها گذارند.
۴۲. بنی هاشم برای کاهش آثار محاصره اجتماعی و اقتصادی چه اقدامی انجام دادند؟ به شعیب ابی طالب در اطراف مکه پناه بردند. آنان حدود سه سال در آنجا ماندند و مشکلات و سختی های فراوانی تحمل کردند.
۴۳. مدتی پس از پایان یافتن تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان در سال دهم بعثت چه اتفاقی رخ داد؟ حضرت خدیجه و حضرت ابوطالب، دو حامی بزرگ حضرت محمد، به فاصله ی کوتاهی از دنیا رفتند و اندوه سنگینی بر دل پیامبر و یارانش نشست.
۴۴. پیامد رحلت ابوطالب برای پیامبر چه بود؟ با رحلت ابوطالب، جسارت و آزار سران قریش نسبت به رسول خدا بیشتر شد. آن حضرت، خود اشاره کرده است که قریشیان مرا آزار نتوانستند کرد تا ابوطالب بمرد.
۴۵. اندیشه خروج از مکه چرا و چگونه به ذهن پیامبر و مسلمانان راه یافت؟ با تشدید آزار مشرکان، گسترش دعوت اسلامی در مکه با موانع اساسی روبه رو شد.
۴۶. رسول خدا در جست و جوی یافتن مردمانی که آمادگی بیشتری برای پذیرش اسلام داشته باشند ابتدا راهی کدام شهر شد؟ طائف
۴۷. برخورد مردم طائف با پیامبر چگونه بود؟ اهالی طائف نه تنها از پیامبر استقبال نکردند، بلکه با بی احترامی و اهانت، آن حضرت را از شهرشان راندند و ایشان ناگزیر شد با حمایت خواهی از یکی از اشراف مکه به آن شهر بازگردد.
۴۸. پیامبر پس از بازگشت از طائف برای تبلیغ اسلام در بیرون از مکه چه سیاستی به کار گرفت؟ پس از آن، رسول خدا به تبلیغ اسلام در میان افراد و قبایلی پرداخت که برای مراسم حج و یا انجام کار دیگری به مکه سفر می کردند.
۴۹. چه عاملی زمینه ساز هجرت تاریخی پیامبر از مکه به یثرب شد؟ در جریان مراسم حج، تعدادی از مردم یثرب دعوت پیامبر به اسلام را پذیرفتند.

درس چهارم

۱. مدینه یا مدینه النبی پیش از هجرت پیامبر به آن شهر چه نام داشت؟ یثرب
۲. نتیجه ی هجرت رسول خدا و پیروانش از مکه به یثرب چه بود؟ در نتیجه ی این رویداد، زمینه و شرایط مناسبی برای برپایی امت و حکومت اسلامی فراهم آمد.
۳. **اوضاع اجتماعی یثرب در آستانه هجرت پیامبر به آن شهر چگونه بود؟** شهر یثرب متشکل از تعدادی از محلات مسکونی بود که کشتزارها و نخلستان هایی چند، میان آنها فاصله انداخته بودند. این محله ها بیشتر به دهکده هایی شباهت داشتند که در هر یک از آنها اعضای یک یا چند قبیله و طایفه زندگی می کردند.
۴. **ساکنان شهر یثرب در دوران جاهلیت شامل چه گروه هایی بود؟** شامل دو گروه یهود و عرب بودند. گروه یهود متشکل از چندین قبیله بودند که در سده های نخست میلادی به سبب آزار و اذیت امپراتوری روم، از فلسطین به یثرب کوچیده بودند. قبیله های عرب آن شهر، از جمله دو قبیله ی بزرگ اوس و خزرج نیز از یمن به آن دیار مهاجرت کرده بودند.
۵. **اوضاع سیاسی یثرب در آستانه هجرت پیامبر به آن شهر چگونه بود؟** قبیله ها و طایفه های یهودی و عرب ساکن یثرب نیز از نظر سیاسی پراکنده و مستقل از یکدیگر بودند. منابع تاریخی و متون دینی اشار های به وجود حکومت و یا سلطه ی اشراف و سران قبیله ها در یثرب نکرده اند.
۶. **چرا هر گاه جنگی میان دو یا چند قبیله در یثرب پیش می آمد، برای مدت طولانی ادامه می یافت؟** چون مرجع سیاسی قدرتمندی در یثرب وجود نداشت تا به اختلاف ها رسیدگی کند و مانع دشمنی و نزاع شود.
۷. **مردم یثرب اندکی پیش از هجرت، قصد داشتند چه شخصی را به ریاست خویش برگزینند؟** عبدالله بن اُبَیّ
۸. **اوضاع اقتصادی یثرب در آستانه هجرت پیامبر به آن شهر چگونه بود؟** یثرب از نظر اقتصادی، شهر ثروتمندی به شمار نمی رفت. اغلب مردم آن شهر به کشاورزی اشتغال داشتند و از درآمد و رفاه اقتصادی بالایی برخوردار نبودند. همچنین یثربیان برخلاف مکیان، روابط تجاری و سیاسی گسترده ای با قبایل و ساکنان دیگر شهرها و مناطق عربستان و کشورهای همسایه نداشتند.
۹. **وضعیت یثرب از نظر اعتقادی و دینی در آستانه هجرت پیامبر به آن شهر چگونه بود؟** اکثر اعضای قبیله های عرب ساکن شهر یثرب بت پرست بودند. حضور یهودیان در آن شهر، سبب شده بود که بت پرستان، اخبار و اطلاعاتی درباره تاریخ پیامبران الهی کسب نمایند. آنان همچنین مطالبی از پیروان دین یهود درباره ی بهشت و جهنم و ظهور پیامبری جدید شنیده بودند.
۱۰. **اولین ارتباط مردم یثرب با رسول خدا چگونه صورت گرفت؟** حضرت محمد در سال ۱۱ بعثت، شش نفر از مردم یثرب را که برای انجام مراسم حج به مکه آمده بودند، به اسلام دعوت کرد. آنان مسلمان شدند و پس از بازگشت به شهر خود به تبلیغ اسلام پرداختند.
۱۱. **پیمان عقبه ی اول و دوم چگونه منعقد شدند؟** سال دوازدهم بعثت، ۱۲ مرد یثربی، هنگام مراسم حج در مکانی موسوم به عقبه در مینا، با پیامبر بیعت کردند. این بیعت در تاریخ به پیمان عقبه اول معروف شده است. در مراسم حج سال سیزدهم بعثت نیز، ۷۳ مرد و دو زن از اهالی یثرب در عقبه با رسول خدا پیمانی بستند که به عقبه دوم مشهور است.
۱۲. **پیمان عقبه ی دوم بیانگر چه بود، چرا؟** بیانگر نفوذ و گسترش چشمگیر اسلام در یثرب بود؛ زیرا شمار قابل توجهی از اعضای قبیله های مختلف، به ویژه اوس و خزرج، در آن حضور داشتند.
۱۳. **نتیجه ی پیمان عقبه ی دوم چه بود؟** پایگاه امن و مطمئن برای مسلمانان در یثرب به وجود آمد. به دنبال این پیمان، رسول خدا به مسلمانان فرمان داد که به یثرب هجرت کنند. مسلمانان به تدریج راهی آن شهر شدند.
۱۴. **چرا پیامبر تصمیم گرفت مخفیانه از مکه خارج و به سوی یثرب حرکت نماید؟** پیامبر نیز پس از آن که از دسیسه ی مشرکان در دارالندوه برای کشتن خود آگاه شد تصمیم گرفت مخفیانه از مکه خارج و به سوی یثرب حرکت نماید.
۱۵. **چه کسی و چرا در شب هجرت پیامبر به مدینه در جای ایشان خوابید؟** حضرت علی(ع) برای گمراه کردن مشرکان و به سلامت خارج شدن رسول خدا از مکه.
۱۶. **بر خورد انصار (مسلمانان اهل مدینه) با پیامبر و مسلمانان مهاجر به یثرب چگونه بود؟** به گرمی از رسول خدا و دیگر مهاجران استقبال کردند و در منازل خویش پذیرای آنان شدند.
۱۷. **اولین اقدام پیامبر اندکی پس از ورود به مدینه چه بود؟** قطعه زمینی را که از آن دو یتیم بود برای بنای مسجد خریداری کرد. مسلمانان همگی به همراه پیامبر با اشتیاق فراوان در ساخت مسجد مشارکت ورزیدند.

۱۸. چه کسانی به اهل صفه مشهور شدند؟ برخی از مهاجران بی بضاعت در جوار مسجدی که در مدینه ساخته شد اقامت گزیدند و به اهل صفه مشهور شدند.
۱۹. هدف پیامبر از انجام اقدامات خود در مدینه چه بود؟ به منظور ایجاد همبستگی میان مهاجران و انصار و همزیستی مسالمت آمیز ساکنان مدینه و نیز به هدف تأمین نظم و امنیت در آن شهر.
۲۰. مهم ترین اقدامات پیامبر در مدینه چه بود؟ ۱- پیمان برادری، تحکیم وحدت دینی ۲- پیمان نامه عمومی مدینه
۲۱. هدف پیامبر از ایجاد پیوند برادری در مدینه چه بود؟ با هدف ایجاد همدلی و وحدت دینی میان مسلمانان
۲۲. پیوند برادری در مدینه میان چه کسانی صورت گرفت و پیامبر با چه کسی پیوند برادری برقرار کرد؟ این پیوند، گاه میان دو نفر از مهاجران و اغلب بین یکی از انصار و یکی از مهاجران برقرار گردید. پیامبر، علی را به عنوان برادر خویش برگزید.
۲۳. چرا رسول خدا در صدد برآمد مدینه را از نظر سیاسی و نظامی متحد سازد و نظم و امنیت پایداری در این شهر برقرار نماید؟ وجود قبیله ها و طایفه های پراکنده با عقاید دینی گوناگون و پیشین های آکنده از اختلاف و درگیری، همواره تهدیدی جدی برای آرامش و امنیت مدینه به شمار می رفت. از سوی دیگر، این شهر به عنوان پایگاه اسلام، با خطر حمله ی مشرکان مکه روبه رو بود.
۲۴. مهم ترین اقدام پیامبر در مدینه برای تأسیس نظام اجتماعی و سیاسی منسجمی در چارچوب دین اسلام چه بود؟ پیمان نامه ی عمومی یا به تعبیر رایج در عصر ما، قانون اساسی مدینه
۲۵. محتوی پیمان نامه عمومی مدینه چه بود؟ این پیمان نامه، حقوق و مسئولیت های هر یک از گروه های مسلمان و غیرمسلمان و چگونگی ارتباط آنها را با یکدیگر مشخص می کرد.
۲۶. نظام سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اسلام و الگوی حکومتی پیامبر چگونه کامل شد؟ با نزول تدریجی آیات مربوط به جهاد، خمس، زکات، جزیه
۲۷. چه افراد و گروه هایی در شهر مدینه علیه پیامبر و مسلمانان دسیسه و توطئه می کردند؟ منافقان و یهودیان
۲۸. پس از هجرت پیامبر و یارانش به مدینه، بزرگ ترین و سرسخت ترین دشمنان دعوت اسلامی چه کسانی بودند؟ مشرکان قریش
۲۹. چرا در سال نخست هجرت، به دنبال نزول آیات جهاد، رسول خدا تصمیم به تشکیل نیروی نظامی گرفت؟ قریش با بسیاری از قبیله های شبه جزیره عربستان و به طور خاص منطقه ی حجاز روابط سیاسی و تجاری داشت و می توانست آنها را علیه مسلمانان تحریک کند.
۳۰. هدف عملیات های نظامی پیامبر در اواخر سال نخست هجری چه بود؟ از اهداف این عملیات ها، تهدید مسیر تجارت مشرکان مکه به شام و کسب غنیمت بود؛ زیرا آنان اموال مهاجران مسلمان را تصرف و غارت کرده بودند.
۳۱. نخستین جنگ بزرگ سپاه اسلام و مشرکان در چه سالی و در کجا صورت گرفت و نتیجه ی این جنگ چه شد؟ در سال دوم هجرت در جایی موسوم به بدر صورت گرفت. در این جنگ، حدود ۳۰۰ رزمنده ی مسلمان بر ۹۵۰ جنگجوی قریش پیروز شدند.
۳۲. پیامد غزوه ی بدر برای مشرکان و مسلمانان چه بود؟ غزوه ی بدر ضربه ی سنگین و جبران ناپذیری بر قریش وارد آورد و قدرت و موقعیت آنان را در منطقه ی حجاز تضعیف کرد. پس از آن، ساکنان آن منطقه گرایش بیشتری به رسول خدا و اسلام نشان دادند.
۳۳. فرماندهی سپاه قریش در غزوات احد و خندق که بود؟ ابوسفیان
۳۴. نتایج غزوات احد و خندق چه بود؟ مشرکان در غزوه احد به موفقیتی نسبی دست یافتند، اما در جنگ خندق یا احزاب با وجود اینکه تمام نیرو و امکانات مادی و معنوی خود را بسیج کرده بودند، ناکام ماندند.
۳۵. سردسته ی منافقان مدینه که بود؟ عبدالله بن اُبَیّ
۳۶. اقدامات منافقان در مدینه علیه پیامبر و مسلمانان را فهرست کنید؟ هنگامی که رسول خدا تصمیم به محاصره ی یهودیان بن یضیر گرفت، سردسته ی منافقان، یهودیان را تشویق به مقاومت کرد و به آنان وعده یاری داد. عبدالله بن اُبَیّ همچنین می کوشید که انصار را علیه مهاجران تحریک نماید. او حتی در غزوه های احد و تبوک، به همراه یارانش از سپاه اسلام جدا شد و در جنگ شرکت نکرد.
۳۷. چند نمونه از توطئه های یهودیان علیه مسلمانان را بنویسید؟ برخی از سران یهودی به خصوص رؤسای سه قبیله ی بزرگ آنان، هرگاه فرصتی پیش می آمد، علیه حکومت اسلامی کارشکنی می کردند و با دشمنان آن به همکاری می پرداختند. یهودیان همچنین از هیچ کوششی برای زنده کردن کینه و دشمنی میان مسلمانان دریغ نمی کردند.
۳۸. اقدامات پیامبر در مقابل دسیسه گری های یهودیان علیه مسلمانان چه بود؟ پیامبر ناگزیر از برخورد با آنان شد و طی سه لشکرکشی و محاصره ی نظامی، به حضور قبیله های پیمان شکن و توطئه گر یهودی در مدینه پایان داد. علاوه بر آن، تغییر قبله ی مسلمانان از بیت المقدس به سوی مکه، یکی دیگر از اقداماتی بود که به فرمان الهی و در پی بهانه جویی یهودیان انجام گرفت.

۳۹. چه عاملی زمینه‌ی مساعدی برای نشر اسلام در میان قبیله‌های منطقه‌ی حجاز و گسترش محدوده حکومت پیامبر فراهم آورد؟ ناکامی قریش در جنگ خندق و کاهش فعالیت‌های نظامی آنان علیه اسلام.
۴۰. چگونگی انعقاد صلح حدیبیه را توضیح دهید؟ در ذی القعدة سال ششم هجرت، پیامبر به همراه جمعی از مسلمانان لباس احرام پوشیدند و به منظور انجام مراسم حج راهی مکه شدند. مشرکان قریش مانع ورود آن حضرت و پیروانش به مکه شدند. پس از مذاکراتی که میان دو طرف انجام گرفت، در حدیبیه، پیمان صلحی میان مسلمانان و مشرکان بسته شد.
۴۱. قرآن صلح حدیبیه را چه معرفی کرده است؟ فتح و پیروزی آشکار برای اسلام.
۴۲. پیامدهای صلح حدیبیه را ذکر کنید؟ ۱- پس از پیمان صلح حدیبیه حضرت محمد، سران امپراتوری‌ها و دولت‌های بزرگ را به اسلام دعوت کرد. به همین منظور، سفیران رسول خدا، نامه‌های آن حضرت را به پادشاهان ایران، روم، غسان، مصر و حبشه و رؤسای برخی قبیله‌های بزرگ عرب رساندند ۲- طی سال‌های هفتم و هشتم هجری تعدادی از حاکمان محلی در گوشه و کنار شبه جزیره عربستان مانند عمان، بحرین، نجران، یمن و . . . یا به اسلام گرویده و یا با بستن پیمان و پرداخت جزیه، تابع حکومت مدینه شدند.
۴۳. علت و چگونگی فتح مکه توسط پیامبر را بنویسید؟ حدود دو سال پس از پیمان حدیبیه، قریش این پیمان را نقض کرد. از این رو، پیامبر به سرعت سپاهی مرکب از ده هزار تن را برای فتح مکه بسیج کرد. در رمضان سال هشتم هجرت مکه به صورت مسالمت آمیزی، فتح و کعبه از بت‌ها پاکسازی شد.
۴۴. پیامد فتح مکه چه بود؟ پس از آن قبیله‌های اطراف آن شهر نیز به تدریج اسلام پذیرفتند.
۴۵. مورخان سال نهم هجری را چه نامیدند، چرا؟ سال وفود یا سال اسلام آوردن قبیله‌ها نامیده‌اند. در این سال هیئت‌های نمایندگی قبیله‌های مختلف عرب از هر سو به مدینه آمدند و ضمن پذیرش اسلام، فرمانبرداری خود را از رسول خدا اعلام کردند.
۴۶. پس از نزول سوره براءت (توبه) پیامبر چه دستوری به حضرت علی داد؟ با نزول سوره براءت (توبه) در آخرین ماه‌های سال نهم هجری، رسول خدا به علی مأموریت داد که برای ابلاغ سوره براءت عازم مکه شود. پس از آن مکه و خانه‌ی خدا، به عنوان حرم اسلامی اعلام گردید و مشرکان حق نداشتند به آنجا وارد شوند.
۴۷. عمده نگرانی پیامبر در آخرین سال زندگی خود چه بود؟ در آن زمان عمده‌ی نگرانی آن حضرت مربوط به آینده امت اسلامی بود.
۴۸. پیامبر در حجه الوداع برای برطرف کردن نگرانی خود در مورد آینده امت اسلامی چه اقداماتی انجام داد؟ رسول خدا پس از پایان مراسم حج و هنگام بازگشت به مدینه، در مکانی به نام غدیر خم، طی خطب‌های طولانی، مهم‌ترین وصیت خود را ایراد کرد. آن حضرت در این خطبه ضمن معرفی علی به جانشینی خویش، ختم نزول آیات قرآن و اتمام رسالت خود را اعلام کرد.
۴۹. رسول خدا در واپسین روزهای زندگانی خود چه دستوری صادر کرد؟ دستور داد سپاه اسلام به منظور مقابله با تهدیدات رومیان به سوی سرحدات شام حرکت کند و أسامة بن زید را که در آغاز جوانی بود به فرماندهی آن سپاه منصوب کرد؛ اما به دلیل مخالفت برخی از صحابه، این دستور پیامبر در زمان حیات آن حضرت اجرا نشد.
۵۰. حضرت محمد در چه سالی و در کجا رحلت فرمودند؟ در ۲۸ صفر سال ۱۱ در مدینه‌النبی رحلت کرد و در همان شهر به خاک سپرده شد.
۵۱. نظام حکومتی که پیامبر در مدینه بر پایه‌ی امت اسلامی بنیان نهاد، چگونه بود؟ بسیار ساده و فاقد تشکیلات و سلسله مراتب گسترده بود. رسول خدا، کاخ و نگهبان شخصی نداشت و در دوران زمامداری او از تشریفات و تجملات مرسوم در دربار پادشاهان و سایر فرمانروایان خبری نبود. پیامبر، در خیلی از مسائل حکومتی به ویژه جنگ و صلح، پس از مشورت با اصحاب تصمیم‌گیری می‌کرد.
۵۲. پیامبر چه مکانی را در مدینه به عنوان پایگاه حکومتی خویش قرار داد؟ مسجدالنبی. مسجد، محل عبادت، آموزش و انجام امور سیاسی، اداری و نظامی به شمار می‌رفت.
۵۳. وضعیت سپاه و مدیریت امور نظامی پیامبر را توضیح دهید؟ مسلمانان به خاطر حضور در سپاه و شرکت در جنگ حقوق نمی‌گرفتند، اما از غنیمت‌های جنگی سهم خود را دریافت می‌کردند. هزینه‌ی تأمین جنگ افزارهای نظامی مانند سلاح، اسب و سایر تجهیزات جنگی نیز به عهده‌ی جنگاوران بود. رسول خدا، همواره به نظم و آمادگی رزمی مسلمانان اهمیت می‌داد و بر آموزش‌های نظامی سپاه نظارت دقیق داشت.
۵۴. اقدامات پیامبر در زمینه‌ی تعلیم و تربیت چه بود؟ رسول خدا نیز توجه خاصی به تعلیم و تربیت داشت و آن را در اولویت امور قرار داده بود. آن حضرت پس از جنگ بدر، شرط آزادی هر یک از اسیران باسواد را آموزش خواندن و نوشتن به ده تن از مسلمانان تعیین کرد. پیامبر مرتب معلمانی را برای تعلیم قرآن و احکام اسلام به سوی شهرها و قبایل مختلف می‌فرستاد.

۵۵. منابع درآمد حکومت اسلامی در زمان پیامبر را نام برده و شیوه تأمین و توزیع هر یک از آنها را ذکر کنید؟ ۱- غنایم جنگی: چهار پنجم غنایم جنگی میان جنگاوران تقسیم می شد و یک پنجم آن (خمس)، به خدا، رسول، خویشان او، یتیمان، فقیران و در راه ماندگان تعلق داشت ۲- زکات (صدقات): زکات را مسلمانان می بایستی پرداخت نمایند ۳- جزیه: مالیات سرانه ای بود که به مردان بالغ اهل کتاب (یهودیان، مسیحیان و زرتشتیان) که به لحاظ مالی توانایی پرداخت آن را داشتند، تعلق می گرفت بودند. ۴- پیامبر پس از آنکه مناطق یهود ینشین مانند خیبر را به جنگ گشود، به یهودیان ساکن آنجا اجازه داد همچنان بر روی زمین های آن منطقه کشاورزی کنند و نیمی از محصول سالانه را به حکومت اسلامی بپردازند.

۵۶. خلق و خوی رسول خدا چگونه بود؟ ۱- رسول خدا چهره ای گشاده و خنده رو و قلبی مهربان داشت ۲- آن حضرت زیاد سخن نمی گفت و زبان به دشنام و بدگویی نمی گشود ۳- با همسران خویش مدارا می کرد و اهل بیت خود را گرمی می داشت ۴- آن حضرت با دشمنان خود، پس از تسلیم شدن، با ملایمت رفتار می کرد و در صدد انتقام مجویی بر نمی آمد. ۵- خوراک، پوشاک و مسکن آن حضرت بسیار ساده بود ۶- رسول خدا علاقه و رغبتی فراوان به پاکیزگی و نظافت داشت.

۵۷. قرآن از سجایای اخلاقی پیامبر با چه عنوانی یاد کرده است؟ به عنوان اخلاق عظیم، اسوه و الگوی دیگر مردمان یاد کرده است.

درس پنجم

۱. به چه دوره ای از تاریخ اسلام عصر خلفای راشدین می گویند؟ جامعه و حکومتی که پیامبر در مدینه بنیان نهاد، در فاصله سال های ۱۱ تا ۴۱ ق به دست پنج نفر از جانشینان ایشان با عنوان خلیفه اداره شد. این دوره ۳۰ ساله از تاریخ اسلام را عصر خلفای نخستین یا راشدین می گویند.

۲. مهم ترین مسائلی که در عصر خلفای راشدین، جامعه اسلامی با آن رو به رو شد را بنویسید؟ مهم ترین آنها موضوع جانشینی پیامبر، اداره حکومت، تثبیت اسلام در شبه جزیره عربستان و فتوحات مسلمانان در خارج از آن شبه جزیره بود.

۳. ماجرای سقیفه و چگونگی انتخاب ابوبکر به خلافت را شرح دهید؟ هنگامی که علی و بنی هاشم مشغول برگزاری مراسم تدفین پیامبر بودند، گروهی از انصار در مکانی موسوم به سقیفه ی بنی ساعده در مدینه گرد هم آمدند تا درباره تعیین جانشین رسول خدا تصمیم بگیرند. ابوبکر بن ابی قحافه، عمر بن خطاب و ابوعبیده جراح از گروه مهاجران به سرعت خود را به آن جمع رساندند. سرانجام، پس از گفت و گو و بحث هایی که در آن جلسه صورت گرفت، نخست عمر و ابوعبیده و سپس تعدادی از انصار حاضر در سقیفه با ابوبکر به عنوان خلیفه و جانشین پیامبر بیعت کردند.

۴. علل بروز جنگ های رده را بیان کنید؟ ۱- پس از رحلت پیامبر و آغاز خلافت ابوبکر بن ابی قحافه، تعداد زیادی از قبیله های بادیه نشین عربستان، که در سال های پایانی زندگانی رسول خدا و پس از گسترش قدرت مسلمانان، اسلام آورده بودند و با تعالیم آن انس و آشنایی نداشتند، از دین خارج شدند و سر به شورش برداشتند. این گروه به مرتدگان یا از دین برگشتگان معروف شدند. ۲- چند تن نیز به دروغ ادعای پیامبری کردند و با گرد آوردن افرادی به دور خود، با حکومت مدینه به مخالفت برخاستند. ۳- گروه دیگری نیز بودند که ابوبکر را به عنوان خلیفه ی پیامبر قبول نداشتند و از پرداخت زکات به نمایندگان وی خودداری کردند.

۵. ابوبکر پس از استقرار بر مسند خلافت چه اقدامی انجام داد؟ سپاهی را گرد آورد و به مقابله با شورش ها و نافرمانی ها فرستاد. این سپاه علاوه بر شکست مرتدگان و پیامبران دروغین، معترضان به خلافت ابوبکر را نیز به شدت سرکوب کرد.

۶. ابوبکر چه کسی را به عنوان جانشین خود معرفی کرد؟ او در واپسین لحظات زندگی، طی وصیت نامه ی مکتوبی، عمر بن خطاب را به جانشینی خود معرفی کرد.

۷. مهم ترین رویداد دوران خلافت عمر چه بود؟ فتوحات مسلمانان در سرزمین های مجاور شبه جزیره ی عربستان بود.

۸. چگونگی انتخاب عثمان به عنوان خلیفه سوم را توضیح دهید؟ خلیفه ی دوم پیش از مرگ، شورایی شش نفره تشکیل داد و اعضای آن را مأمور کرد که از میان خود یک نفر را به عنوان خلیفه برگزینند. گفت و گوها و رایزنی های اعضای آن شورا، به گونه ای پیش رفت که سرانجام عثمان بن عفان از خاندان بنی امیه به عنوان خلیفه ی سوم انتخاب شد.

۹. دلایل شورش مردم بر خلیفه سوم در شهرهای مختلف قلمرو اسلامی چه بود؟ عثمان بن عفان روش متفاوتی نسبت به خلفای پیش از خود در پیش گرفت او مروان بن حکم و پدرش را که پیامبر از مدینه رانده بود، به آن شهر بازگرداند. همچنین خویشاوندان اموی خود را بر سر کار آورد و دست آنان را در اداره امور خلافت باز گذاشت. برخی از صحابه ی پیامبر همچون ابوذر غفاری و عمر یاسر، نسبت به رفتار عثمان و منصوبان وی انتقاد و اعتراض کردند. خلیفه که تحت تأثیر اطرافیان و مشاوران خود از جمله مروان بن حکم قرار داشت، انتقادکنندگان را تبعید نمود.

۱۰. **چگونگی قتل عثمان را توضیح دهید؟** مردم از مناطق مختلف مانند کوفه، بصره و مصر برای رساندن صدای اعتراض خویش به گوش عثمان، به مدینه آمدند. علی میان مردم و خلیفه میانجی گری کرد. خلیفه پذیرفت که روش خود را تغییر دهد، اما اطرافیانش مانع این کار شدند. به همین دلیل، معترضان خشمگین سرانجام به خانه ی خلیفه ریختند و او را به قتل رساندند.
۱۱. **چرا سران قریش و به ویژه اشراف بنی امیه از بیعت با امام علی خودداری کردند؟** چون امام علی مصمم بود که مطابق کتاب خدا و سنت پیامبر عمل نماید.
۱۲. **معاویه به چه بهانه ای علیه امام علی سرکشی نمود؟** معاویه که توسط امام علی از حکومت شام برکنار شده بود، به بهانه ی خونخواهی عثمان، به سرکشی پرداخت.
۱۳. **چرا طلحه و زبیر بیعت خود را با امام علی شکستند و به صف مخالفان پیوستند؟** چون امام با تقاضایشان برای به دست گرفتن حکومت برخی شهرها و مناطق موافقت نکرد، بیعت خود را شکستند و به صف مخالفان پیوستند.
۱۴. **حضرت علی برای دفع سرکشی ها و آشوب گری ها چه اقداماتی انجام داد؟** بدین منظور امام مرکز خلافت را از مدینه به کوفه منتقل و در سه جنگ جَمَل، صِفّین و نَهروان با دشمنان مقابله کرد.
۱۵. **امام حسن با وجود خردسالی در کدام وقایع مهم دوران پیامبر حضور داشت؟** ماجرای مباحثه رسول خدا با مسیحیان نجران و در جریان نزول آیه ی تطهیر به عنوان مصداق اهل بیت.
۱۶. **پیامبر اسلام، امام حسن و امام حسین را با چه عنوانی به مردم معرفی کرد؟** به عنوان سرور جوانان اهل بهشت و امامان امت پس از امام علی به مردم معرفی کرده بودند.
۱۷. **اوضاع اجتماعی دوران خلافت عمر و ابوبکر چگونه بود؟** پس از رحلت پیامبر، به خصوص در پی اختلافی که میان مسلمانان بر سر جانشینی پیامبر در سقیفه ی بنی ساعده به وجود آمد، اتحاد امت اسلامی آسیب دید. با این حال، ابوبکر و عمر در دوران زمامداری خویش تا حدودی مراقب بودند که عدالت را میان افراد و گروه های مختلف مسلمان رعایت کنند و از هر دو گروه مهاجر و انصار افرادی را به سمت های فرماندهی سپاه و حکومت شهرها و نواحی مختلف قلمرو خلافت بر می گزیدند.
۱۸. **سیاست های عثمان چه نتایجی در پی داشت؟** علاوه بر ایجاد نارضایتی در میان مسلمانان، باعث تشدید اختلافات و اوج گرفتن مجدد تعصبات طایفه ای و قبیله ای در درون جامعه ی اسلامی شد.
۱۹. **امام علی برای بازگرداندن برادری و یگانگی دینی به امت اسلامی چه سیاستی به کار گرفت؟** تلاش کرد با عمل به تعالیم اسلام و سنت رسول خدا، برادری و یگانگی دینی به امت اسلامی بازگرداند.
۲۰. **چرا امام علی با موانع و مشکلات اساسی روبه رو شد؟** زیرا گروه محدودی که از منافع و امتیازهای ویژه برخوردار شده و سال ها به مال اندوزی و رفاه طلبی خو گرفته بودند، با آن حضرت مخالفت و دشمنی کردند. آنان با اقدام های عدالت جوینانه ی امام به مقابله برخاستند و سه جنگ را بر جامعه اسلامی تحمیل کردند.
۲۱. **جنگ های امام علی با مخالفان خود چه تأثیراتی را در جامعه ی اسلامی بر جای گذاشت؟** این جنگ ها تأثیرات اجتماعی نامطلوبی بر جا گذاشت و باعث به وجود آمدن رقابت منطقه ای بین عراق و شام شد که تا سال ها پس از آن ادامه داشت.
۲۲. **تحولات اقتصادی دوران خلافت عمر را بیان کنید؟** در دوران خلافت عمر و عثمان درآمدهای فراوانی از سرزمین های ثروتمندی که فتح شده بود به خزانه ی مسلمانان در مدینه سرازیر شد. خلیفه ی دوم این درآمدها را به عنوان عطایا میان مسلمانان توزیع کرد. نحوه ی توزیع عطایا توسط خلیفه ی دوم، اگرچه برپایه ی مساوات اسلامی نبود، اما ساده زیستی و سختگیری ایشان نسبت به کارگزاران خلافت و بزرگان قریش، از ثروت اندوزی و تجمل گرایی آنان جلوگیری کرد.
۲۳. **تحولات اقتصادی دوران خلافت عثمان را بیان کنید؟** در دوران خلیفه ی سوم بَدَل و بخشش های فراوانی از بیت المال مسلمانان به افراد مختلف، به خصوص خاندان بنی امیه صورت گرفت. وی محدودیت هایی را که عمر برای ثروت اندوزی سران قریش ایجاد کرده بود، نادیده گرفت؛ از این رو، آنان اراضی و مزارع وسیعی را در ایران، شام و مصر تصرف کردند و بر ثروت خود افزودند.
۲۴. **شیوه تقسیم و توزیع بیت المال توسط امام علی را توضیح دهید؟** امام علی در دوران خلافتش تلاش کرد که عدالت و مساوات اسلامی را اجرا کند. از این رو، بیت المال را به طور مساوی میان تمام مسلمانان اعم از عرب و غیرعرب، سیاه و سفید و بنده و آزاد تقسیم کرد.
۲۵. **چه کسانی نسبت به شیوه تقسیم و توزیع بیت المال توسط امام علی اعتراض کردند و چه درخواستی داشتند؟** طلحه و زبیر به این شیوه توزیع بیت المال اعتراض کردند و از آن حضرت خواستند که عرب و قریش را برتر از عجم و موالی قرار دهد.

۲۶. فتوحات مسلمانان از زمان کدام خلیفه آغاز شد و کدام سرزمین ها به تصرف مسلمانان درآمدند؟ این لشکرکشی ها که از اواخر خلافت ابوبکر آغاز شد و تا پایان خلافت عثمان بدون وقفه ادامه یافت، سرزمین های ایران، شام و مصر فتح شد و اسلام به تدریج در آن سرزمین ها گسترش پیدا کرد.
۲۷. منطقه ی شام و مصر هنگام حمله ی اعراب مسلمان، زیر سلطه ی کدام امپراتوری بود؟ امپراتوری روم شرقی
۲۸. چه عواملی سبب شده بود که پایه های حاکمیت امپراتوری روم شرقی بر منطقه شام سست شود؟ اختلافات مذهبی و تفاوت های قومی، فرهنگی و زبانی که میان توده های مردم شام با طبقه ی حکومتگر رومی وجود داشت.
۲۹. در پیمان هایی که مسلمانان با شهرها و آبادی های شام منعقد می کردند چه مواردی تضمین می شد؟ در این پیمان ها، حفظ جان و مال، آزادی دین و عقیده مردم آن شهرها در برابر تسلیم و پرداخت جزیه تضمین شده بود.
۳۰. تمایل اعراب مسلمان به فتح صلح آمیز سرزمین ها و آبادی های مختلف از چه نکته ای معلوم می شود؟ از این نکته که در جریان محاصره ی شهر بیت المقدس (ایلیا)، ساکنان مسیحی شهر اعلام کردند که فقط در حضور خلیفه، قرارداد صلح و تسلیم شهر را امضاء می کنند. مسلمانان با بردباری این شرط را پذیرفتند و بدین منظور خلیفه ی دوم از مدینه به بیت المقدس رفت.
۳۱. کدام شهر مصر یکی از مراکز مهم نیروی دریایی امپراتوری روم شرقی بود؟ اسکندریه در شمال مصر.
۳۲. چرا مسلمانان بعد از فتح شام در صدد برآمدند که مصر را تسخیر کنند؟ تسلط رومیان بر مصر، موقعیت مسلمانان را در شام و حتی در شبه جزیره عربستان در معرض خطر جدی قرار می داد.
۳۳. چه کسی و چرا فرماندهی سپاه اعراب مسلمان را در حمله به مصر به عهده گرفت؟ عمرو عاص که آبادانی و ثروت فراوان آن سرزمین را از نزدیک مشاهده نموده و تا اندازه ای با وضعیت سیاسی و اجتماعی آن آشنا بود.
۳۴. به چه دلایلی مصریان نسبت به حاکمیت امپراتوری روم بر سرزمین خویش ناخشنود بودند؟ ۱- مالیات های سنگینی را به رومیان می پرداختند ۲- دیگر اجازه نداشتند که به مقام های عالی برسند. ۳- مسیحیان مصر اختلافات مذهبی شدیدی با رومیان داشتند ۴- گروه هایی از پیروان آیین یهود نیز که در اسکندریه و سایر نقاط مصر پراکنده بودند، به دلیل عدم حمایت امپراتور روم از آنان در برابر مسیحیان، از او ناخشنود بودند.
۳۵. بررسی پیمان های صلح مصریان با مسلمانان در منابع تاریخی چه چیزی را نشان می دهد؟ نشان می دهد که محتوای پیمان های مذکور شباهت زیادی به قرارداد صلح بیت المقدس دارد.
۳۶. فتوحات نیروهای مسلمان در مصر، بیشتر نتیجه ی چه بود؟ نتیجه ی عدم مقاومت مردم آن سرزمین در برابر سپاه اسلام بود.
۳۷. چه عواملی تأثیر بسزایی بر متحد نشدن مصریان با رومیان در زمان حمله مسلمانان به آن سرزمین داشت؟ رفتار مسالمت آمیز و مداراجویانه ی پیروان اسلام با مسیحیان به هنگام فتح شام و امید به آزادی مذهبی در زیر سایه ی حکومت مسلمانان.
۳۸. پیامدهای فتح مصر را بنویسید؟ ۱- با فتح مصر سلطه و نفوذ سیاسی نظامی امپراتوری روم شرقی در آن سرزمین از بین رفت ۲- شام از خطر هجوم رومیان تا حدودی در امان ماند ۳- زمینه برای پیشروی مسلمانان در دیگر مناطق آفریقا، مهیا شد.
۳۹. آثار و پیامدهای سیاسی فتوحات مسلمانان در زمان خلفای نخستین را ذکر کنید؟ از نظر سیاسی، اعراب مسلمان در فاصله ی کمتر از ۲۰ سال، دو قدرت بزرگ جهان آن روز، یعنی حکومت ساسانیان و امپراتوری روم شرقی را شکست دادند و سرزمین های مهم ایران، شام و مصر را تصرف کردند. به دنبال این پیروزی های نظامی، قلمرو خلافت گسترش زیادی یافت و مردمان و اقوام مختلفی که زبان و فرهنگ متفاوتی با اعراب داشتند، تحت حکومت آنان قرار گرفتند.
۴۰. آثار و پیامدهای اقتصادی فتوحات مسلمانان در زمان خلفای نخستین را ذکر کنید؟ به لحاظ اقتصادی، سرزمین های فتح شده ثروتمند و دارای شهرها و روستاهای آباد و بزرگی بودند. اعراب علاوه بر غنایم فراوانی که در جریان فتوحات کسب کردند، منابع اقتصادی و درآمدهای مالیاتی آن سرزمین ها را در اختیار خود گرفتند.
۴۱. مهم ترین اثر و پیامد گسترش سرزمینی اسلام در چه عرصه ای جلوه گر شد، چرا؟ در عرصه ی دین و فرهنگ جلوه گر شد. از یک سو، دین اسلام به سرزمین های جدید معرفی شد و به تدریج مردم آن سرزمین ها مسلمان شدند؛ از سوی دیگر، ایران، شام و مصر که دارای فرهنگ و تمدنی غنی و مردمان متمدنی بودند نقش به سزایی در شکل گیری و شکوفایی تمدن اسلامی ایفا کردند.

۴۲. مهم ترین عوامل پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین های مختلف کدامند؟ ۱- جاذبه ی پیام جهانی اسلام که همه ی انسان ها را بدون توجه به رنگ پوست، زبان، فرهنگ و طبقه ی اجتماعی شان مخاطب قرار داده و به آنان وعده می داد که با ایمان به اسلام و عمل به دستورات آن به سعادت و رستگاری در دنیا و آخرت خواهند رسید. ۲- اسلام همه ی مردم را به عمل به شریعتی سهل و ساده فرا می خواند.

درس ششم

۱. **خلافت امویان پس از کدام رویداد شکل گرفت؟** پس از آنکه در سال ۴۱ ق، امام حسن در پی صلحی حکومت را به معاویه پسر ابوسفیان از خاندان اموی قریش واگذار کرد.
۲. **سرگذشت امویان پیش از مسلمان شدن را شرح دهید؟** امویان (بنی امیه)، از خاندان های قدرتمند و پُر نفوذ قبیله ی قریش در عصر جاهلیت به شمار می رفتند. این خاندان از طریق تجارت و اداره ی برخی از مناصب کعبه، ثروت فراوانی اندوخته بودند. پس از بعثت پیامبر، بنی امیه با سرسختی تمام در برابر دعوت به اسلام، ایستادگی کردند و رئیس آنان، ابوسفیان، رهبری سیاسی نظامی قریش را علیه مسلمانان به دست گرفت. خاندان بنی امیه پس از فتح مکه، مسلمان شدند.
۳. **خاندان بنی امیه در دوران خلافت ابوبکر، عمر و عثمان چه وضعیتی داشتند؟** امویان در دوران خلافت ابوبکر بنی امیه و عمر بن خطاب در فتوحات مشارکت فعال داشتند؛ از جمله دو پسر ابوسفیان به نام های یزید و معاویه، فرماندهی بخشی از سپاه اعراب مسلمان را در جریان فتح منطقه ی شام به عهده گرفتند و یکی پس از دیگری، از سوی عمر به حکومت این منطقه ی مهم منصوب شدند. در خلافت عثمان که خود از خاندان بنی امیه بود، نفوذ و قدرت امویان بسیار افزایش یافت و حکومت شهرهای مهم و فرماندهی سپاه در فتوحات به عهده ی آنان بود.
۴. **عکس العمل امویان نسبت به خلافت امام علی چه بود؟** بیشتر سران بنی امیه از بیعت با علی خودداری کردند و با آن حضرت به مخالفت پرداختند. امویان که نقش مهمی در ایجاد جنگ جمل داشتند، پس از شکست در این جنگ، به معاویه در شام پیوستند و با تمام قوا از او در جنگ صفین پشتیبانی کردند.
۵. **معاویه در زمان عمر به حکومت کدام منطقه منصوب شد؟** شام
۶. **اقدامات معاویه در شام را بنویسید؟** حکومت طولانی مدت وی بر منطقه ی شام، این منطقه را به پایگاهی مناسب و مطمئن برای قدرت طلبی و ثروت اندوزی بنی امیه تبدیل کرد. معاویه در طی این مدت با فریب کاری و تبلیغات فراوان، پشتیبانی کامل مردم شام را نسبت به خود و خاندانش جلب کرد. از این رو، شامی ها در جریان شورش معاویه بر امام علی و امام حسن، از امویان طرفداری کردند.
۷. **معاویه برای رسیدن به اهداف قدرت طلبانه ای که در سر داشت چه ادعایی کرد؟** خود را خون خواه عثمان، خلیفه ی سوم معرفی می کرد در حالی که از کمک به عثمان در مقابل معترضان خود داری کرده بود.
۸. **معاویه چگونه و کدام یک از سیاست مداران زیرک و دنیا طلب را به خدمت گرفت؟** با وعده ی حکومت شهرها و مناطق مختلف و بذل و بخشش فراوان از بیت المال. مانند عمرو عاص و مُعیر هَبْن شُعبه
۹. **عکس العمل امام حسن نسبت به خلافت معاویه چه بود؟** امام حسن نخست با ارسال نامه هایی به معاویه، او را از طغیانگری و تلاش برای جنگ و خونریزی برحذر داشت؛ اما معاویه بدون توجه به نصایح آن حضرت به عراق لشکرکشی کرد و امام حسن به منظور مقابله با او، همراه با سپاهی که فرماندهی آن را قیس بن سعد بن عباده انصاری به عهده داشت از کوفه خارج شد. دسیسه های معاویه برای خریدن یا جدا کردن فرماندهان و بزرگان سپاه کوفه از آن حضرت، موجب ایجاد آشفتگی در سپاه ایشان شد و حتی امام حسن مورد سوء قصد یکی از سپاهیان خود قرار گرفت.
۱۰. **چرا امام حسن خلافت را به معاویه واگذار کرد؟** در چنین اوضاعی که اعتماد امام نسبت به کوفیان سلب شده بود، آن حضرت برای جلوگیری از ریختن خون مسلمانان، با شرایطی خلافت را به معاویه واگذار کرد.
۱۱. **مهم ترین فتوحات مسلمانان در زمان بنی امیه چه بود؟** فتح اسپانیا (آندلس) به دست سردارانی چون طارق بن زیاد و موسی بن نصیر بود.
۱۲. **برخورد امویان و امپراتوری روم شرقی چگونه بود؟** درگیری و جنگ های زیادی میان مسلمانان و سپاه امپراتوری روم شرقی اتفاق افتاد. حتی سپاهیان مسلمان چندین بار شهر قسطنطنیه، پایتخت امپراتوری روم را از زمین و دریا محاصره کردند، اما موفق به فتح آن شهر نشدند.
۱۳. **هدف معاویه از توسعه ی نیروی دریایی و گسترش فتوحات در دریاچه بود؟** معاویه این اقدام را به منظور فتح جزایر دریای مدیترانه و پایان دادن به حاکمیت مطلق رومیان بر آن دریا، انجام داد.

۱۴. مهم ترین تحولی که با خلافت خاندان اموی پدید آمد چه بود؟ فاصله گرفتن حکومت از اصول و ارزش های انسانی و اخلاقی مورد تأکید قرآن و پیامبر اسلام و تبدیل خلافت دینی به سلطنت بود.
۱۵. نشانه ها و آثار تحول سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دوران خلافت اموی در چه قالب هایی ظاهر شد؟ ۱- استفاده از زور در کسب و حفظ قدرت ۲- موروثی شدن خلافت ۳- قومیت گرایی و تشدید تعصبات قبیله ای ۴- تبعیض و نابرابری اقتصادی ۵- ترویج تفکر جبرگرایی
۱۶. نخستین خلیفه ای که برخلاف خلفای پیش از خود، با زور و غلبه ی نظامی، زمام امور را به دست گرفت که بود؟ معاویه
۱۷. شیوه ی اخذ بیعت در زمان امویان چگونه بود؟ در زمان امویان، شیوه ی اخذ بیعت توأم با تهدید و اجبار بود. بدین گونه که ابتدا بزرگان خاندان اموی و سپس فرماندهان نظامی و امیران ولایات بیعت می کردند. پس از آن، امیر و والی هر منطقه از افراد صاحب نفوذ و دیگر مردمان تحت حکومت خود بیعت می گرفت و مخالفان را به جان و مال تهدید می کرد.
۱۸. معاویه و حاکم منصوب او در مدینه و مکه با چه روش هایی از بزرگان این دو شهر برای یزید بیعت گرفتند؟ به اقدام های مختلفی از قبیل تطمیع و تهدید متوسل شدند تا بزرگان این دو شهر را به بیعت با یزید وادار کنند. به جز امام حسین و عبدالله بن زبیر، دیگران را ناگزیر به بیعت نمودند.
۱۹. برخورد حکومت بنی امیه با معترضان و مخالفان خود چگونه بود؟ حکومت بنی امیه همواره در برابر معترضان و مخالفان خود سیاست سرکوب و خشونت را دنبال می کرد. حتی معاویه که خود را سیاست مداری اهل مدارا و مسالمت جو نشان می داد، انتقاد و اعتراض برخی از شیعیان مانند حُجْر بن عَدیّ و عَمْرُوبن حَمِیق را تحمل نکرد و دستور به قتل آنان داد. بیشتر صاحب منصبان سیاسی و نظامی حکومت اموی به ویژه حاکمان شهرها و مناطق مختلف قلمرو خلافت، افرادی خشن و خونریز بودند.
۲۰. نخستین گامی که معاویه در جهت موروثی کردن خلافت برداشت چه بود؟ تعیین ولیعهد برای خود
۲۱. اقدام خلفای اموی در انتخاب ولیعهد برای خو چه پیامدی داشت؟ این اقدام موجب ایجاد دودستگی و زمینه ساز اختلاف و رقابتی شد که از درون خلافت امویان را تضعیف کرد.
۲۲. نتیجه ی قومیت گرایی امویان چه بود؟ در مرتبه ی اول خاندان و قبیله ی خود یعنی بنی امیه و قریش را بر اقوام غیرعرب برتری بخشیدند.
۲۳. به چه کسانی موالی می گفتند؟ در زمان حکومت امویان، مسلمانان غیرعرب که موالی نامیده می شدند.
۲۴. وضعیت موالی در دوره ی امویان چگونه بود؟ موقعیت اجتماعی پایین تری نسبت به اعراب مسلمان داشتند و از برخی حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود محروم بودند. موالی اجازه نداشتند که منصب های سیاسی، نظامی و قضایی، مانند حکومت شهرها و ولایات، فرماندهی سپاه و قضاوت را بر عهده گیرند.
۲۵. عرب گرایی امویان و تحقیر و تبعیض هایی که نسبت به مسلمانان غیرعرب، به خصوص ایرانیان روا می داشتند چه نتایجی داشت؟ یکی از عواملی بود که زمینه ی گرایش آنان را به مخالفان خلافت بنی امیه به خصوص اهل بیت پیامبر فراهم آورد. به همین دلیل، موالی حضوری چشمگیر در قیام ها و شورش های ضداموی مانند قیام مختار، قیام زید فرزند امام سجاد و شورش عبدالرحمان بن اشعث داشتند.
۲۶. نمونه هایی از تبعیض و نابرابری اقتصادی خلفای اموی را بنویسید؟ امویان شیوه ی توزیع مساوی عطایا میان مسلمانان را که علی بنا نهاده بود، تغییر دادند و سهم به مراتب کمتری برای مسلمانان غیرعرب یا موالی در نظر گرفتند. همچنین در زمان برخی از خلفای اموی برای جبران کمبود مالی، برخلاف تأکید صریح اسلام از نومسلمانان در خراسان و مناطق دیگر جزیه گرفته شد.
۲۷. هدف معاویه و برخی از طرفداران او از ترویج تفکر جبرگرایی چه بود؟ برای آن که مردم حکومت امویان را بپذیرند و در برابر آن مقاومت نکنند.
۲۸. تفکر جبرگرایی امویان چه بود؟ بر اساس این فکر، تمامی آنچه برای انسان ها و جوامع رخ می دهد، خواست و تقدیر الهی است و هیچ گریزی از آن نیست. در واقع امویان می خواستند چنین القاء کنند که فرمانروایی آنان و اقداماتی که انجام می دهند، تقدیر خداوند است و نباید در مقابل این تقدیر ایستاد.
۲۹. در میان خلفای اموی کدام یک از آن ها شیوه ای متفاوت در حکومت اتخاذ کرد و تصمیم گرفت که به کتاب خدا و سنت پیامبر عمل نماید؟ عُمَر بن عبدالعزیز
۳۰. اقدامات و اصلاحات عُمَر بن عبدالعزیز را ذکر کنید؟ ۱- دستور داد که فتوحات متوقف گردد و از نومسلمانان جزیه گرفته نشود. ۲- دشنام گویی و اهانت به علی را که معاویه به اجبار رسم کرده بود، منع نمود ۳- فدک را به اهل بیت بازگرداند.

۳۱. چرا اقدام ها عمر بن عبدالعزیز موجب تغییر مهم و تحول پایداری در سیاست امویان نشد؟ چرا که دوران خلافت عمر بن عبدالعزیز کوتاه بود و خلفای بعدی، سیاست او را کنار نهادند، اما نام نیکی از او برجای گذاشت.
۳۲. مهم ترین گروه مخالفان حکومت اموی را چه کسانی تشکیل می دادند؟ ۱- شیعیان و پیروان علی که به علویان معروف بودند ۲- موالی ۳- بازماندگان خوارج نیز با حکومت اموی سازگاری نداشتند و مخالفت می کردند.
- ۳۳.
۳۴. فعالیت های امام سجاد(ع) را ذکر کنید؟ چهارمین امام شیعه، ضمن زنده نگهداشتن نام امام حسین، به بیان اهداف قیام کربلا پرداخت. ایشان همچنین با جلوگیری از ورود پیروان مکتب اهل بیت به درگیری های بی حاصل و کم فایده، به صورت مدبرانه ای مانع نابودی شیعیان شد.
۳۵. آثار امام سجاد(ع) را نام ببرید؟ ۱- رساله ی حقوق ۲- صحیفه ی سجادیه، کتابی شامل ۵۴ مناجات و دعا از امام سجاد
۳۶. پس از امام سجاد، امامان شیعه، عمده کوشش خود را بر چه اموری متمرکز کردند؟ بر ترویج اسلام، مبارزه با جریان های فکری منحرف و تربیت شاگردان توانمند متمرکز کردند.
۳۷. کدام یک از امامان شیعه با بهره گیری از شرایطی که پدید آمد، توانستند نهضت علمی وسیعی را سامان دهند؟ امام محمد باقر و امام جعفر صادق
۳۸. عباسیان یا بنی عباس، منسوب به چه کسی هستند؟ به عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر
۳۹. خاندان عباسی با استفاده از چه شرایطی توانستند فعالیت های خود را علیه امویان آغاز کنند؟ با اوج گیری مخالفت و مبارزه با حکومت اموی در اوایل قرن دوم هجری، خاندان عباسی شبکه ی منظمی از داعیان (مبلغان) را به وجود آورد که به صورت سری فعالیت می کرد.
۴۰. داعیان عباسی کانون فعالیت های خود را در کجا قرار داده بودند؟ این داعیان کانون فعالیت های خود را مناطق دور از مرکز خلافت، به خصوص خراسان که گرفتار درگیری های قبیله های مهاجر عرب بود، قرار داده بودند.
۴۱. روش تبلیغ داعیان عباسی چگونه بود؟ آنان نخست، معایب حکومت بنی امیه و ظلم و ستمی را که امویان نسبت به اهل بیت پیامبر مرتکب شده بودند، بیان می کردند و سپس بدون اسم بردن از فرد خاصی مردم را به حکومت آل محمد فرا می خواندند.
۴۲. دعوت به آل محمد از سوی داعیان عباسی چه نتیجه ای برای آنان داشت؟ از یک سو باعث می شد که شیعیان و طرفداران اهل بیت جذب جنبش شوند و از سوی دیگر هویت رهبر واقعی جنبش شناسایی نشود و از تعقیب و مجازات در امان بماند.
۴۳. پس از چه وقایع ای فعالیت شبکه ی تبلیغاتی عباسیان به طرز چشمگیری افزایش یافت؟ پس از مرگ هشام بن عبدالملک و تشدید اختلاف و نزاع در خاندان بنی امیه.
۴۴. از چه زمانی دعوت عباسیان وارد مرحله ی سرنوشت سازی شد؟ به دنبال پیوستن ابومسلم خراسانی به جنبش و استقرار او در خراسان.
۴۵. چه کسی به فرمان رهبر جنبش عباسی هواداران نهضت را فراخواند و سپاهی تشکیل داد؟ ابومسلم
۴۶. افراد سپاه ابومسلم شامل چه کسانی بودند و به چه نامی مشهور شدند؟ افراد این سپاه که شامل مسلمانان ایرانی و عرب ساکن خراسان بودند، پرچم های سپاه را که نشان عباسیان بود، برافراشتند و به سپاه جامگان مشهور شدند.
۴۷. اقدامات ابومسلم خراسانی را بنویسید؟ ابومسلم با شکست فرمانروایان اموی و فتح شهرهای مختلف خراسان و برخی نواحی دیگر، وارد کوفه شد و ابوالعباس سفاح، از خاندان عباسی را به خلافت نشان داد. ابومسلم سپس بقایای نیروهای طرفدار خلافت بنی امیه را در هم کوبید و مروان بن محمد، آخرین خلیفه ی اموی، را به همراه بسیاری از اعضای خاندان او از میان برداشت.
۴۸. چه کسی و چگونه حکومت امویان اندلس را پایه ریزی کرد؟ پس از سقوط خلافت اموی، یکی از نوادگان هشام بن عبدالملک به نام عبدالرحمان بن معاویه به شمال آفریقا فرار کرد. او سرانجام موفق شد شهر قرطبه در اندلس را تصرف و حکومت امویان را در آنجا پایه ریزی کند.
۴۹. چرا فرمانروایی مسلمانان در اندلس از نظر قدرت سیاسی و نظامی دچار ضعف و انحطاط شد؟ پس از خاندان اموی اندلس، خاندان های مسلمان دیگری بر سر کار آمدند که اتحاد و انسجام مناسبی نداشتند.
۵۰. میراث تمدنی مسلمانان در اندلس چه بود؟ ۱- رفاه و رونق اقتصادی ۲- پیشرفت علمی ۳- شکوفایی معماری
۵۱. برجسته ترین میراث اسلامی اندلس در چه عرصه ای تجلی یافت؟ در عرصه ی علم و اندیشه تجلی یافت و مسلمانان اندلسی نقش مؤثر و پویایی را در پیشرفت رشته های گوناگون علوم و معارف از قبیل تفسیر، حدیث، فقه، کلام، ادبیات، پزشکی، داروسازی، گیاه شناسی، ریاضیات، نجوم و مهم تر از همه فلسفه ایفا کردند.
۵۲. دو شاهکار معماری جهان اسلام در اندلس را نام ببرید؟ مسجد جامع قرطبه و کاخ الحمراء غرناطه

درس هفتم

۱. ابومسلم و سپاهیانش پس از شکست سپاه اموی و ورود به کوفه با چه کسی به عنوان خلیفه مسلمانان بیعت کردند؟ با ابوالعباس سفاح، از خاندان عباسیان
۲. عباسیان برای توجیه حقانیت و مشروعیت خلافت خویش بر چه چیزی تأکید می کردند؟ بر خویشاوندی و پیوندی که از طریق عباس بن عبدالمطلب با پیامبر داشتند، تأکید می کردند.
۳. چرا سفاح در ابتدای خلافتش مدعی شد که جانشینی پیامبر، حق خاندان او بوده، ولی امویان آن را به زور غصب کرده اند؟ چون آنان خود را مصداق اهل بیت و شایسته ی جانشینی رسول خدا می دانستند.
۴. اقدامات مهم منصور را برای تحکیم و تثبیت خلافت عباسیان، فهرست نمایید؟ ۱-وی نخست، عموهایش را که مدعی جانشینی سفاح بودند، از همه ی مناصب مهمی که داشتند خلع کرد و دبیر آنان، ابن مقفع (روزبه ایرانی) را که متفکری شجاع و مترجم کتاب هایی از زبان پهلوی به عربی بود، به قتل رساند. ۲- او سپس ابومسلم خراسانی را با وجود خدمات بزرگی که به عباسیان کرده بود، ناجوانمردانه کشت؛ زیرا نگران نفوذ و قدرت فراوان فرمانده سپاه جامگان بود. ۳- منصور همچنین قیام دو تن از علویان و نیز قیام های پردامنه ای را که در اعتراض به قتل ابومسلم در ایران صورت گرفت، بی رحمانه سرکوب کرد. ۴- یکی دیگر از اقدامات مهمی که منصور در جهت تحکیم و تثبیت خلافت خاندان خود انجام داد، بنای شهر بغداد به عنوان پایتخت عباسیان بود.
۵. دوران خلافت عباسیان به لحاظ قدرت و نفوذ خلفا، به چند دوره متفاوت تقسیم می شود؟ ۱- دوره ی نیرومندی و شکوفایی ۲- دوره ی ضعف و تجزیه
۶. ویژگی های خلافت عباسیان در دوره ی نیرومندی و شکوفایی را ذکر کنید؟ خلفا از قدرت و نفوذ فوق العاده ای برخوردار بودند و توانستند تا حد زیادی یکپارچگی قلمرو خلافت را حفظ و قیام ها و شورش های مختلف را سرکوب کنند. آنان همچنین بر امور سیاسی، نظامی، اداری و دینی نظارت و سیطره کامل داشتند؛ حاکمان ولایات، فرماندهان نظامی، وزیران و بسیاری دیگر از کارگزاران حکومتی را عزل و نصب می کردند و دستور به جنگ و صلح می دادند. همه ی خلفای این دوره قدرتمند بودند.
۷. کدام خلفای عباسی در دوره ی نیرومندی و شکوفایی قدرت و تأثیرگذاری بالاتری در تاریخ این سلسله داشتند؟ منصور، هارون الرشید و مأمون
۸. یکی از ویژگی های شاخص خلافت عباسیان چه بود؟ اجتناب از سیاست عرب گرایی بود که امویان دنبال می کردند.
۹. اجتناب از سیاست عرب گرایی عباسیان چه نتیجه ای برای ایرانیان داشت؟ در این دوره، ایرانیان در کنار اعراب از جایگاه ممتازی در حکومت عباسیان برخوردار شدند و نقش مهمی را در اداره ی امور خلافت به عهده گرفتند.
۱۰. نقش و جایگاه ایرانیان در خلافت عباسیان چگونه بود؟ آنان علاوه بر تصدی منصب مهم وزارت و سایر مناصب دیوانی، در مواردی به فرماندهی سپاه و حکومت بر برخی ولایات منصوب شدند. علاوه بر ابومسلم، ایرانیان دیگری نیز در دستگاه خلافت عباسیان صاحب نفوذ و قدرت فراوان شدند که بارزترین آنها، خاندان های برمکی و سهل بودند.
۱۱. نقش خاندان برمکی در دوران حکومت هارون الرشید را بنویسید؟ هارون الرشید، پنجمین خلیفه عباسی که مقام و حتی جانش را مدیون دبیر و مربی خویش، یحیی پسر خالد برمکی بود، اداره امور خلافت را به او سپرد. یحیی و دو پسرش مدت هفده سال صاحب چنان قدرت و عظمتی بودند که این دوره در تاریخ به دوران فرمانروایی برمکیان معروف شده است؛ اما سرانجام به طور ناگهانی و بی رحمانه به دستور خلیفه از صفحه ی روزگار محو شدند.
۱۲. کدام یک از ایرانیان نقش تعیین کننده ای در تحولات خلافت در زمان مأمون داشتند؟ فضل بن سهل و برادرش حسن بن سهل
۱۳. مأمون با تدبیر و شمشیر کدام یک از ایرانیان برادرش امین را شکست داد و خلیفه شد؟ خاندان سهل و طاهر بن حسین (ذوالیمینین)
۱۴. فضل بن سهل و برادرش حسن چه مقامی در دوره خلافت مأمون داشتند؟ فضل بن سهل به عنوان وزیر مأمون و حسن بن سهل حاکم عراق بود.
۱۵. مأمون تحت تأثیر فضل بن سهل چه اقداماتی انجام داد؟ مرکز خلافت را از بغداد به مرو منتقل کرد و لباس و پرچم سپاه را که نشان عباسیان بود به رنگ سبز درآورد.
۱۶. واکنش بزرگان عرب در بغداد نسبت به تسلط خاندان سهل بر امور خلافت چه بود؟ بزرگان عرب در بغداد نسبت به تسلط خاندان سهل بر امور خلافت به حسادت و دشمنی پرداختند و در صدد برآمدند که مأمون را خلع و فرد دیگری از خاندان عباسی را به خلافت بنشانند.
۱۷. مأمون در برابر تصمیم بزرگان عرب در جهت خلع وی چه تصمیماتی گرفت؟ مأمون تصمیم گرفت وزیر خود فضل بن سهل را به قتل رسانده و برادر او حسن را خانه نشین کند. خلیفه همچنین، دوباره جامه ی سپاه به تن کرد و بغداد را مرکز خلافت قرار داد.

۱۸. از چه زمانی به تدریج حکومت عباسیان رو به ضعف و انحطاط گذاشت؟ با پایان گرفتن حکومت مأمون و خارج شدن اداره ی امور از دست وزیران ایرانی
۱۹. در دوره ی ضعف و تجزیه، جانشینان مأمون چه اقدامی انجام دادند؟ سپاهی از غلامان ترک که در سرحدات ماوراءالنهر به اسارت مسلمانان درآمد بودند و در سوارکاری و تیراندازی مهارت داشتند، تشکیل دادند.
۲۰. تشکیل سپاهیان ترک توسط خلفای عباسی در دوره ی ضعف و تجزیه، چه پیامدهایی برای آنان داشت؟ پس از آنکه فرماندهان این سپاه با عنوان امیرالامراء قدرت را به دست گرفتند و بر امور خلافت تسلط یافتند، دورانی از هرج و مرج آغاز شد. آنان خودسرانه، خلیفه ای را خلع و فردی دیگر از خاندان بنی عباس را بر جای او می نشانند. حتی برخی از خلفا به دست این امیرالامراء کشته و یا کور شدند.
۲۱. قیام های ضدعباسیان و جنبش های استقلال طلبی، کدام بخش های قلمرو خلافت را فرا گرفت؟ ایران، شمال آفریقا و مصر
۲۲. تأسیس سلسله های حکومتی مستقل در بخش های وسیعی از قلمرو خلافت عباسی چه پیامدهایی در پی داشت؟ چنین رویدادی به منزله ی تجزیه ی قلمرو و کاهش قدرت و اختیارات سیاسی و نظامی خلفای عباسی بود. این وضعیت تا بدانجا پیش رفت که دامنه ی قدرت سیاسی و اداری خلفا به عراق و سرانجام شهر بغداد محدود شد. حتی امیران و سلاطین برخی از سلسله ها مانند آل بویه و سلجوقیان بر پایتخت عباسیان نیز تسلط یافتند.
۲۳. چرا با وجود کاهش اقتدار خلفای عباسی، احترام و جایگاه دینی خلفا همچنان محفوظ ماند؟ بسیاری از حاکمانی که به عنوان امیر یا سلطان قدرت را به دست گرفته بودند، برای توجیه مشروعیت حکومت خود و مقبولیت نزد توده های مردم مسلمان، نیازمند فرمان و لواء خلیفه بودند و چنین وانمود می کردند که مطیع اوامر او هستند.
۲۴. چرا اعراب مسلمان تشکیلات و نهادهای اداری سرزمین های فتح شده را به حکام محلی سپردند؟ به دلیل آنکه سر رشته ای در تشکیلات اداری و امور کشورداری نداشتند.
۲۵. پیشینه ی تأسیس دیوان در دوران اسلامی به زمان چه کسی برمی گردد؟ به زمان عمر بن خطاب، خلیفه ی دوم بازمی گردد. او به پیشنهاد هرمزان، یکی از فرماندهان اسیر ایرانی، دیوان جُند(سپاه) را در مدینه تشکیل داد.
۲۶. برگرداندن خط و زبان دیوان از فارسی به عربی از اقدامات کدام خلیفه اموی بود؟ عبدالملک مروان
۲۷. در دوره ی نخست خلافت عباسیان در زمینه ی نظام اداری چه اقداماتی صورت گرفت؟ تشکیلات اداری(دیوانی) منظم و منسجمی با اقتباس از نظام دیوانی عهد ساسانیان شکل گرفت. در آن زمان، منصب وزارت، با الگو گرفتن از دوره ی ساسانی به وجود آمد و وزیر در رأس تشکیلات دیوانی قرار گرفت.
۲۸. مهم ترین زمینه ها و عوامل شکل گیری نهضت علمی و فرهنگی مسلمانان در عصر خلافت عباسیان را ذکر کنید؟ ۱- آموزه های قرآن و احادیث پیامبر انگیزه ی فراوانی در مسلمانان برای جست وجوی دانش و عل مآموزی ایجاد کرد. ۲- خروج مسلمانان از شبه جزیره ی عربستان و فتح سرزمین هایی مانند ایران، شام، مصر و... که از پیشینه ی تمدنی کهن و مراکز علمی و آموزشی گوناگونی برخوردار بودند، زمینه ی ارتباط فکری و فرهنگی میان مسلمانان با دیگر فرهنگ ها را فراهم آورد. در نتیجه ی این ارتباط، مسلمانان با علوم و دستاوردهای تمدنی مردمان سرزمین های فتح شده آشنا شدند و انگیزه و علاقه ی فراوانی پیدا کردند که آثار علمی و فرهنگی آنها را به زبان عربی ترجمه کنند. ۳- حضور پیروان ادیان دیگر از جمله یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و ... در کنار مسلمانان، موجب شد که پیروان اسلام برای دفاع از باورهای دینی خود در برابر عقاید غیراسلامی به علوم عقلی و به خصوص علم کلام توجه نشان دهند. ۴- بروز اختلافات دینی در میان مسلمانان و شکل گیری فرقه ها و مذاهب مختلف اسلامی نیز به گسترش علم کلام کمک کرد. ۵- حمایت مادی و معنوی برخی خلفا، وزیران و دیگر مقام های حکومتی از عالمان و فعالیت های آنان نیز سهم زیادی در رواج و رونق علم و دانش در میان مسلمانان داشت.
۲۹. خروج مسلمانان از شبه جزیره ی عربستان و فتح سرزمین هایی مانند ایران، شام، مصر و... که از پیشینه ی تمدنی کهن و مراکز علمی و آموزشی گوناگونی برخوردار بودند چه نتایجی برای آنان در پی داشت؟ زمینه ی ارتباط فکری و فرهنگی میان مسلمانان با دیگر فرهنگ ها را فراهم آورد. در نتیجه ی این ارتباط، مسلمانان با علوم و دستاوردهای تمدنی مردمان سرزمین های فتح شده آشنا شدند و انگیزه و علاقه ی فراوانی پیدا کردند که آثار علمی و فرهنگی آنها را به زبان عربی ترجمه کنند.
۳۰. از چه زمانی فعالیت های علمی و فکری مسلمانان به نحو چشمگیری افزایش یافت؟ با به قدرت رسیدن عباسیان و مشارکت ایرانیان در اداره ی امور خلافت

۳۱. فعالیت های علمی و فکری مسلمانان در زمان کدام خلفای عباسی به اوج خود رسید؟ هارون و مأمون
۳۲. مهم ترین مراکز علمی و آموزشی شهر بغداد در دوره ی عباسیان را نام ببرید؟ بیت الحکمه و رصدخانه ی بغداد
۳۳. منظور از نهضت ترجمه چیست؟ جنبش اقتباس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن های ایران، یونان، مصر و هند به عالم اسلامی و ترجمه ی آنها به زبان عربی در دوره ی عباسیان بود.
۳۴. در طول نهضت ترجمه چه اقداماتی صورت گرفت؟ در طول این نهضت (از نیمه ی قرن دوم تا اواخر قرن چهارم هجری) شمار زیادی از آثار علمی در موضوع های فلسفه، پزشکی، ریاضیات، نجوم، موسیقی، کیمیا، گیاه شناسی و جانورشناسی، سیاست و کشورداری از زبان های پهلوی (ایرانی)، سُرّیانی (زبان . مردم شام)، یونانی و سانسکریت (هندی) به عربی ترجمه شد.
۳۵. هدف از تاسیس بیت الحکمه چه بود؟ ۱- همواره تعدادی از مترجمان زبده در آنجا به ترجمه ی کتاب از زبان های مختلف به عربی اشتغال داشتند. از مشهورترین این مترجمان، می توان از حُنین بن اسحاق، اسحاق بن حنین، بنو موسی (برادران خوارزمی) و خاندان بُختیشوع نام برد. ۲- بیت الحکمه کانونی برای گفت و گوی علمی و تبادل افکار نیز بود.
۳۶. کدام خلیفه عباسی علاقه ی فراوانی به مباحث و مناظره های علمی از خود نشان می داد؟ مأمون
۳۷. چرا امام کاظم به دستور مهدی و هارون عباسی به زندان افتاد و به شهادت رسید؟ آن حضرت شیعیان را از همکاری با حکومت عباسی منع می کرد و در موقعیت های مختلف با سخنانی صریح به نفی حاکمیت عباسیان می پرداخت.
۳۸. دوره زندگانی امام هشتم شیعیان هم زمان با دوران خلافت چه کسانی بود؟ امین و مأمون بود.
۳۹. چرا مأمون امام رضا را از مدینه به مرو منتقل و مجبور به پذیرش مقام ولایتعهدی خود کرد؟ او به منظور کسب حمایت شیعیان، مهار قیام های علویان و جلب اعتماد خراسانیان
۴۰. مأمون پس از تغییر شرایط سیاسی، در مسیر بغداد چه اقداماتی انجام داد؟ ابتدا در سرخس وزیر ایرانی خود فضل بن سهل را کشت و سپس در توس امام رضا را مسموم کرد و به شهادت رساند.
۴۱. فعالیت امامان بعد از امام رضا، یعنی امام جواد (محمدتقی)، امام هادی (علی النقی) و امام حسن عسکری تا عصر غیبت امام مهدی (۲۶۰ ق) بر چه پایه هایی متمرکز بود؟ بر تربیت شاگردان و یاران برجسته، مقابله با تحریف مبانی دینی و سنت نبوی، حفظ جامعه شیعی و مبارزه با جریان های فکری و فرهنگی انحرافی در شیعه متمرکز بود.
۴۲. چرا امامان شیعه بعد از امام رضا، ناگزیر به اقامت در سامرا شدند؟ آنان به شدت تحت مراقبت جاسوسان و دستگاه امنیتی خلافت عباسی قرار داشتند.
۴۳. جریان وکالت در جامعه ی اسلامی از چه زمانی آغاز شد؟ امام صادق
۴۴. وکلای ائمه چه کسانی بودند؟ کسانی بودند که در مکتب اهل بیت آموزش دیده بودند و با اجازه آنان به عنوان مرجع امور دینی مردم در شهرهای مختلف ایفای نقش می کردند.
۴۵. پس از جریان وکالت چه جریانی شکل گرفت؟ مرجعیت شیعی.
۴۶. فاطمیان چه گروهی هستند؟ خاندانی از شیعیان اسماعیلی مذهب بودند و خود را از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق می شمردند.
۴۷. اسماعیلیه چه کسانی هستند؟ اسماعیلیه شاخه ای از مذهب شیعه هستند که اسماعیل پسر امام جعفر صادق را که قبل از آن حضرت وفات یافته بود، به عنوان امام هفتم می شناسند و به استمرار امامت در فرزندان اسماعیل اعتقاد داشتند.
۴۸. خلافت فاطمیان چگونه تأسیس شد؟ در شرایطی که خلافت عباسی در سراسر ضعف و انحطاط افتاده بود، یکی از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق به نام عبیدالله مهدی، حکومتی را در شمال آفریقا (تونس و مراکش) بنیاد نهاد که به خلافت فاطمیان معروف شد.
۴۹. خلفای فاطمی چه مناطقی را تصرف کردند؟ مصر را به تصرف خود در آوردند و شهر قاهره را به عنوان پایتخت خود بنا کردند تا با بغداد رقابت کند. آنان سپس، منطقه ی شام را نیز گرفتند.
۵۰. خلافت فاطمیان در زمان چه کسی به اوج قدرت سیاسی، شکوفایی فرهنگی و رونق اقتصادی دست یافت؟ مُسْتَنْصِر
۵۱. چه عواملی از اواخر حکومت مُسْتَنْصِر وضعیت فاطمیان را بدتر کرد و چه کسی آنها را منقرض نمود؟ حملات پیاپی سلجوقیان به قلمرو خلافت فاطمی و سپس شروع جنگ های صلیبی، وضعیت آن را بدتر کرد. حکومت فاطمیان سرانجام توسط صلاح الدین ایوبی منقرض شد.
۵۲. اقدامات فاطمیان علیه عباسیان را بنویسید؟ ۱- فاطمیان خلافت را حق خود می دانستند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی شناختند-۲- خلفای فاطمی با تسلط بر مناطق شام و حجاز، حکومت عباسیان را به شدت مورد تهدید قرار داده بودند-۳- فاطمیان همچنان با فرستادن

عده ی زیادی از داعیان(مبلغان مذهب اسماعیلیه) به سرزمین های دور و نزدیک، از جمله عراق، ایران و یمن و گسترش دعوت اسماعیلی، خشم و وحشت خلفای عباسی را برانگیخته بودند.

۵۳. برخورد عباسیان با فاطمیان چگونه بود؟ عباسیان کوشیدند با استفاده از توان سیاسی و نظامی حکومت سلجوقیان و دیگر متحدان خود، با خلافت فاطمی مقابله کنند. خلافت عباسی همچنین اقدام به تبلیغات گسترده ای علیه فاطمیان کرد و به ترفندهای گوناگونی متوسل شد که نشان دهد نسب خلفای فاطمی جعلی است و آنان از نسل علی و فاطمه نیستند.

۵۴. سیاست مذهبی خلفای فاطمی چگونه بود؟ خلافت فاطمی نسبت به ترویج مذهب تشیع اسماعیلی و رواج آیین های شیعی در مناطق زیر سلطه ی خود اهتمام جدی داشت و از عالمان شیعی حمایت می کرد. فاطمیان در شهرهای قلمرو خود به نام امامان خود خطبه می خواندند. اگر چه معدودی از خلفای فاطمی، محدودیت هایی را برای پیروان سایر مذاهب از جمله اهل تسنن ایجاد کردند، اما در بیشتر دوران حکومت فاطمیان، اهل تسنن آزادانه به زندگی و فعالیت دینی و اجتماعی خود مشغول بودند.

۵۵. مهم ترین دستاوردهای خلافت فاطمیان در عرصه علم و آموزش چه بود؟ ۱- مذهب اسماعیلیه از مذاهب عقل گرا بود و از این رو، اسماعیلیان برای ترویج اصول عقاید خود، علاقه ی فراوان و توجه خاصی به علوم مختلف به ویژه فلسفه و کلام نشان می دادند. ۲- یکی از بادوام ترین دانشگاه های دنیای اسلامی به نام آلزهر توسط فاطمیان در شهر قاهره بنیان نهاده شد که تا کنون با همین نام به فعالیت خود ادامه داده است. ۳- مرکز علمی بزرگ دیگری با نام دارالعلم(الحکمه) در قاهره شکل گرفت و استادان بزرگی در آن مرکز علمی به تدریس علوم مختلف از قبیل فقه، نجوم، طب، ادبیات و... گماشته شدند. ۴- به منظور آنکه دارالعلم قاهره بتواند نقشی همچون بیت الحکمه ی بغداد داشته باشد، کتاب های زیادی تهیه و در اختیار مشتاقان علم که در آن مشغول فعالیت علمی بودند، نهاده می شد.

۵۶. هدف اساسی فاطمیان از ایجاد مراکز علمی و آموزشی بزرگ چه بود؟ تربیت عالمان و داعیان مسلط به تعالیم مذهب اسماعیلی و دیگر معارف **۵۷. اغلب دانش آموختگان مراکز علمی و آموزشی فاطمیان مصر چه کسانی بودند؟** دانشمندان و عالمان برجسته ای بودند که کتاب ها و رساله های زیادی در فلسفه، کلام، فقه و دیگر علوم تألیف کردند و دعوت اسماعیلی را در درون قلمرو فاطمیان و خارج از آن تا هندوستان و ماوراءالنهر گسترش دادند.

۵۸. فاطمیان در زمینه ی معماری چه اقداماتی انجام دادند؟ فاطمیان شهرهای مختلفی را بنا کردند که باشکوه ترین آنها قاهره بود. مساجد جامع آزهَر، جامع حاکم و جامع اَقَمَر از مشهورترین نمونه های آثار معماری این عصر در قاهره به شمار می روند.

۵۹. وضعیت هنر و صنایع در زمان فاطمیان چگونه بود؟ هنر و صنعت نیز در دوران فاطمیان پررونق بود. از جمله هنرهای رایج در آن زمان، می توان به نقاشی، شیشه گری، کاشی کاری، منبت کاری، کاغذسازی و فلزکاری اشاره کرد. هنرمندان آن دوره در برخی از هنرها، مانند شیشه گری، بلورسازی و سفالگری به نوآوری پرداختند و شیوه های جدیدی را ابداع کردند.

درس هشتم

۱. حکومت ساسانیان برای جلوگیری از هجوم اعراب بیابانگرد به ایران چه اقداماتی را انجام داد؟ حکومت ساسانیان، علاوه بر زنجیره ای از پادگان شهرها که در مرزهای جنوب غربی قلمرو خود ایجاد کرده بود، دولت دست نشانده ای از طایفه ی عربِ آلِ مُنذر (لَحْمِیان) در حیره بر سر کار آورد که در برابر یورش اعراب بدوی از مرزهای ایران دفاع کند.

۲. در جنوب، کدام مناطق عرب نشین جز قلمرو دولت ساسانی بود؟ غیر از بحرین و عمان که جزء سرزمین اصلی ایران بودند و مرزبانان ایرانی بر آنجا حکومت می کردند، یمن نیز از زمان پادشاهی خسرو انوشیروان به تصرف ساسانیان درآمد.

۳. زمینه های سیاسی شکست حکومت ساسانیان از اعراب مسلمان را شرح دهید؟ هم زمان با ظهور اسلام، وضعیت سیاسی و اجتماعی ایران چندان مناسب نبود؛ زیرا حکومت ۴۰۰ ساله ی ساسانی از یک سو، بر اثر جنگ های طولانی و پرخرج با روم در غرب و نبردهای پی در پی با اقوام بیابانگرد در مرزهای شرقی و از سوی دیگر به سبب اختلاف و نزاع بزرگان و اشراف دچار فرسودگی و ضعف شده بود. به گونه ای که پس از خسرو پرویز در مدت کوتاهی بیش از ده تن به تخت شاهی نشستند.

۴. اوضاع اجتماعی ایران در آستانه ی حمله ی اعراب چگونه بود؟ اوضاع اجتماعی نیز به دلیل جدایی و فاصله ی طبقات جامعه ی ایران از یکدیگر، اختلافات مذهبی و سرکوب مخالفان دین رسمی، تنگ نظری موبدان و دخالت آنها در امور مختلف کشور، آشفته بود. علاوه بر آن، شیوع بیماری مرگبار طاعون و طغیان شدید رودهای دجله و فرات که بندها و سدها را شکست و خسارت فراوانی به زمین های حاصلخیز آسورستان (بین النهرین/ سواد/ عراق) زد، ضربه ی سنگینی به اقتصاد ساسانیان وارد آورد.

۵. از میان برداشتن دولت آل منذر (لَحْمِيَان) توسط خسرو پرویز چه پیامدی برای ساسانیان داشت؟ اندکی پس از این ماجرا، دسته ای از سپاهیان ساسانی از قبیله های عرب مجاور مرزهای ایران، شکست خوردند. بر اثر این واقعه، اُبُهَّت و عظمت قدرت ساسانیان در چشم اعراب فرو ریخت و باعث تشویق و تحریک بیشتر آنان برای هجوم به کاروان ها و آبادی های مرزی ایران شد.
۶. مطابق برخی روایت ها، خسرو پرویز چه عکس العملی نسبت به دعوت پیامبر به اسلام داشت؟ دعوت پیامبر را نپذیرفت و به باذان، حاکم ایرانی یمن امر کرد که به حجاز رود و آن حضرت را دستگیر و روانه ی تیسفون کند.
۷. وقتی پیامبر خبر کشته شدن خسرو پرویز را به باذان داد او به همراه دیگر ایرانیان چه اقدامی انجام دادند؟ او به همراه دیگر ایرانیان یمن اسلام آورد.
۸. ایرانیان مسلمان شده ی یمن در خلال شورش هایی که پس از رحلت رسول خدا در شبه جزیره عربستان به وجود آمد چه عکس العملی نشان دادند؟ ایمان خود را نسبت به اسلام نشان دادند و با تمام وجود در برابر از دین برگشتگان و پیامبران دروغین جنگیدند.
۹. حمله ی اعراب مسلمان به ایران در چه شرایطی و از زمان چه کسی و به کدام منطقه آغاز شد؟ در شرایطی که دربار ساسانی دچار اختلاف و آشفتگی بود، اعراب مسلمان در اواخر دوران خلافت ابوبکر به منطقه ی سواد حمله کردند.
۱۰. حملات جدی اعراب مسلمان به ایران در در زمان کدام خلیفه صورت گرفت؟ خلافت عُمر بن خَطَّاب صورت گرفت.
۱۱. پادشاه ساسانیان در زمان عمر که بود؟ یزدگرد سوم
۱۲. نتیجه ی جنگ جسر چه شد؟ سپاه ایران با شکست اعراب مسلمان در جنگ جسر یا پل (۱۳ق) بیشتر متصرفات آنان را پس گرفت.
۱۳. پس از شکست اعراب مسلمان در نبرد جسر، عمر چه اقدامی انجام داد؟ عُمر جنگاوران تازه نفسی را که از انگیزه معنوی و مادی بالایی برای جنگیدن برخوردار بودند، روانه ی ایران کرد.
۱۴. نتیجه ی نبرد قادسیه چه شد؟ اعراب مسلمان در قادسیه سپاه ایران را به سختی شکست دادند (۱۴ق) و تیسفون پایتخت پرآوازه ی ساسانیان را پس از مدتی محاصره تسخیر کردند (۱۶ق).
۱۵. عوامل شکست ایرانیان در نبرد قادسیه را بنویسید؟ می توان به اختلاف های داخلی ایرانیان، ناامیدی رستم فرخزاد، فرمانده سپاه ساسانی از پیروزی و همکاری برخی دهقانان و قبیله های عرب ساکن سواد با مسلمانان اشاره کرد. ضمن آنکه خبر پیروزی خیره کننده ی اعراب مسلمان بر رومیان در شام، موجب تقویت روحیه و انگیزه ی جنگاوران عرب در قادسیه شد.
۱۶. پس از سقوط تیسفون، بقایای ارتش ساسانی در کدام نبرد از اعراب مسلمان شکست خوردند؟ جَلولا
۱۷. پیروزی اعراب مسلمان در کدام جنگ سرنوشت حکومت ساسانی را قطعی کرد و فاتحان این پیروزی را چه نامیدند؟ جنگ نهاوند (۲۱ق) فاتحان این پیروزی را فتح الفتوح نامیدند.
۱۸. روند فتح ایران پس از جنگ نهاوند، چگونه پیش رفت؟ به دنبال پیروزی اعراب مسلمان در نبرد نهاوند، سپاهیان مسلمان از هر سوی به داخل ایران پیش تاختند و تا دوران خلافت عثمان، بیشتر شهرها و ولایات مختلف را یکی پس از دیگری به جنگ و یا صلح گشودند ساکنان برخی شهرها و مناطق ایران مانند همدان، ری، فارس و به خصوص شهر استخر که خاستگاه خاندان ساسانی بود، بارها بر اعراب شوریدند، اما از آنجایی که میان این شورش ها هماهنگی وجود نداشت، اعراب موفق به سرکوب آنها شدند.
۱۹. اعراب مسلمان پس از فتح هر شهر و منطقه چگونه به اداره ی آن می پرداختند؟ به فرمان خلیفه، فردی از میان فرماندهان سپاه، سران قبیله ها و یا صحابه به حکومت آنجا منصوب می شد. از آنجا که اعراب تجربه ی چندان در کشورداری نداشتند، اداره ی امور دیوانی، همچون گذشته در اختیار ایرانیان باقی ماند. محاسبه و دریافت مالیات ها همچنان توسط دبیران و دهقانان ایرانی انجام می گرفت. دفترهای دیوانی مثل گذشته به خط و زبان پهلوی نوشته می شد و سکه های ضرب شده توسط ساسانیان همچنان در گردش بود. به طور کلی، اعراب مسلمان تا زمانی که نافرمانی صورت نمی گرفت و قراردادهای صلح نقض نمی شد، در اداره ی امور شهرها و روستاها دخالتی نمی کردند.
۲۰. در دوره ی خلافت امویان مناطق مختلف ایران چگونه اداره می شدند؟ در زمان حکومت بنی امیه، مناطق مختلف ایران تحت فرمان و نظارت والی عراق اداره می شد؛ البته در مواقعی نیز خلفای اموی در عزل و نصب حاکمان مناطق مهمی مانند خراسان و آذربایجان به طور مستقیم دخالت می کردند. در آن دوره، حکومت شهرها و مناطق مختلف دنیای اسلامی از جمله ایران در انحصار کامل اشرافیت اموی و سران قبیله های عرب متحد آنان قرار داشت. زیاد بن ابیه، پسرش عبیدالله، حجاج بن یوسف ثقفی و یوسف بن عُمر از جمله معروف ترین والیان اموی بودند که بر عراق و ایران فرمان راندند و به ایرانیان، خواه مسلمان و خواه غیرمسلمان ظلم زیادی کردند.

۲۱. کدام رویداد در قرن اول هجری آثار و نتایج سیاسی، اجتماعی و فرهنگی قابل توجهی بر جا گذاشت؟ مهاجرت قبیله های عرب به ایران
۲۲. مهاجرت قبیله های عرب به ایران با چه هدفی شروع شد و در چه دوره ای شدت یافت؟ این مهاجرت ها از دوران فتوحات و با هدف تحکیم سلطه ی مسلمانان بر ایران شروع شد، اما در دوره ی امویان شدت یافت.
۲۳. برخورد ایرانیان با قبایل مهاجر عرب به ایران چگونه بود؟ مجاورت اعراب در ابتدا برای ایرانیان ناخوشایند بود و از این رو، در برخی جاها مانند قم، با آنان درگیر شدند و در مواردی دیگر ساکنان محلی آن منطقه را ترک کردند. به تدریج شرایط مناسبی برای همزیستی مسالمت آمیز و همکاری میان ایرانیان با مهاجران عرب، نخست در زمینه ی تجارت و کشاورزی و سپس در زمینه های فرهنگی و اجتماعی به وجود آمد و کم کم مهاجران جذب فرهنگ ایرانی شدند.
۲۴. از چه زمانی شرایط و اوضاع سیاسی و اجتماعی به نفع ایرانیان در دستگاه خلافت تغییر محسوسی یافت؟ با روی کار آمدن خاندان بنی عباس و انتقال مرکز خلافت از دمشق به بغداد.
۲۵. علل جنبش های سیاسی و اجتماعی ایرانیان را در دوران خلافت امویان توضیح دهید؟ ایرانیان که از بیدادگری امویان نسبت به خود و اهل بیت رسول خدا به ستوه آمده بودند، از هر فرصتی برای مبارزه با خلافت بنی امیه و پیوستن به قیام های ضد اموی استفاده کردند. در بُعد اجتماعی و فرهنگی، گروهی از اندیشمندان، شاعران و نویسندگان ایرانی با سیاست تعصب و تفاخرطلبی قومی و قبیله ای امویان به مخالفت برخاستند و با استناد به آیات قرآن و روایات پیامبر، بر برابری تمامی اقوام تأکید می کردند.
۲۶. چه کسانی به شعوبیان معروف شدند؟ گروهی از ایرانیان از طریق مقایسه زندگی ایرانیان باستان با زندگی اعراب عصر جاهلیت، به تحقیر قوم عرب پرداختند. اینان به شعوبیان معروف شدند.
۲۷. چه عواملی ناراضی و خشم مردم ایران نسبت به عباسیان را برانگیخت و زمینه ساز قیام های مختلفی در گوشه و کنار کشور شد؟ تداوم سلطه ی اعراب و برخی اقدام های خلفای عباسی از قبیل قتل ابوسلمه ی خلّ و ابومسلم، نابودی خاندان های برمکیان و سهل و سختگیری و ستم به شیعیان و اهل بیت پیامبر.
۲۸. مهم ترین جنبش های ایرانیان علیه عباسیان چه جنبش هایی بودند و رهبران آن دارای چه عقایدی بودند؟ یک رشته جنبش هایی بود که به خونخواهی ابومسلم و یا تکریم خاطره او صورت گرفت و برای سال های متمادی عباسیان را به زحمت انداخت. رهبران این جنبش ها دارای ترکیبی از عقاید دینی و فلسفی اسلامی و غیراسلامی مانند زرتشتی، مانوی و مزدکی بودند.
۲۹. پیامد جنبش های ایرانیان علیه خلافت عباسی در شرق ایران چه بود؟ سلطه ی خلفای عباسی را بر مناطق شرقی ایران خاصه خراسان سست کردند و زمینه ی مناسبی برای شکل گیری سلسله های ایرانی در آن مناطق فراهم آورد.
۳۰. روند پذیرش اسلام در خلال فتح ایران از سوی ایرانیان چگونه بود؟ از اشاره های کوتاه منابع تاریخی می توان فهمید که در خلال فتح ایران، عده کمی از ایرانیان به اسلام گرویدند. تعدادی از دهقانان و دیگر بزرگان محلی و دسته هایی از جنگاوران از جمله گروه هایی بودند که در جریان فتح ایران مسلمان شدند.
۳۱. چرا روند گروش ایرانیان به اسلام در سده ی نخست هجری کند بود؟ رفتار غیراسلامی برخی از حاکمان اموی، محدودیت ها و موانعی را بر سر راه گروش به اسلام ایجاد کرد. قرار دادن مسلمانان غیرعرب در ردیف موالی و محروم کردن آنان از پاره ای حقوق اجتماعی و نیز گرفتن جزیه از نومسلمانان، از جمله ی این رفتارهای ناصواب بود.
۳۲. چرا در عصر خلافت عباسیان گرایش به اسلام در ایران شتاب گرفت؟ به دنبال بهبود موقعیت سیاسی و اجتماعی ایرانیان در عصر خلافت عباسیان و سرانجام با روی کار آمدن سلسله های ایرانی در گوشه و کنار ایران، اکثریت ایرانیان مسلمان شدند.
۳۳. عوامل مؤثر در اسلام آوردن مردم ایران را ذکر کنید؟ ۱- اسلام دینی جهانی است و تمام مردم جهان مخاطب آن به شمار می روند. پیام برادری و برابری اسلام و سادگی مناسک و آداب اسلامی، از جمله جذابیت های این دین برای ایرانیان بود. ۲- از آنجایی که ساکنان ایران خواه زرتشتی و خواه مسیحی و یهودی، یکتاپرست و معتقد به بهشت و جهنم و ظهور منجی بودند، بنابراین، درک و پذیرش جهان بینی توحیدی و پیام مکتب اسلام، برای آنان چندان دشوار و ناخوشایند نبود. ۳- مهاجرت گسترده ی اعراب مسلمان به ایران، زمینه ساز آشنایی تدریجی ایرانیان با اسلام و گرویدن به آن شد.